

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Trybunał Konstytucyjny, www.trybunal.gov.pl [Translation already published on the official website of the Polish Constitutional Tribunal] - Permission to re-publish this translation has been granted by the Polish Constitutional Tribunal for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC

© Trybunał Konstytucyjny, www.trybunal.gov.pl [Tłumaczenie zostało już opublikowane na oficjalnej stronie Trybunału Konstytucyjnego] - Zezwolenie na publikację tego tłumaczenia zostało udzielone przez Trybunał Konstytucyjny wyłącznie w celu zamieszczenia w bazie Trybunału HUDOC

CZWARTA SEKCJA
SPRAWA POLAT przeciwko AUSTRII
(Skarga nr 12886/16)

WYROK

Artykuły 8 i 9 • Życie prywatne i rodzinne • Uzewnętrznianie wyznania i przekonań • Obowiązki pozytywne • Sekcja zwłok i pobranie narządów przedwcześnie urodzonego dziecka z rzadką chorobą pomimo sprzeciwu matki • Brak wymogu przyznawania przez Układające się Państwa bezwzględnego prawa do sprzeciwu wobec sekcji zwłok • Brak zachowania przez władze krajowe właściwej równowagi pomiędzy sprzecznymi interesami • Nadrzędność wobec interesów nauki i zdrowia innych osób • Brak uwzględnienia interesu skarżącej polegającego na pochowaniu syna zgodnie z jej przekonaniami religijnymi
Artykuł 8 • Życie prywatne i rodzinne • Obowiązki pozytywne • Brak udzielenia matce przez szpital wystarczających informacji • Brak staranności i ostrożności wymaganej w delikatnych okolicznościach • Uzasadnione przeprowadzenie sekcji zwłok w celu wyjaśnienia diagnozy, bez konieczności przechowywania narządów ze względów naukowych lub innych przez kilka tygodni lub miesięcy.

STRASBOURG

20 lipca 2021 r.

OSTATECZNY

20.10.2021 r.

Wyrok ten stał się ostateczny zgodnie z warunkami określonymi w art. 44 ust. 2 Konwencji. Wyrok może podlegać korekcie edycyjnej.

W sprawie Polat przeciwko Austrii,

Europejski Trybunał Praw Człowieka (Czwarta Sekcja), zasiadając jako Izba składająca się z następujących sędziów:

Jonko Grozew, *Przewodniczący*,

Tim Eicke,

Armen Harutyunyan,

Gabriele Kucsko-Stadlmayer,

Pere Pastor Vilanova,

Ana Maria Guerra Martins,

Iulia Antoanella Motoc, *sędziowie*,

oraz Ilse Freiwirth, *Zastępczyni Kanclerza Sekcji*,

mając na uwadze:

skargę (nr 12886/16) przeciwko Republice Austrii wniesioną do Trybunału na podstawie artykułu 34 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności („Konwencja”) przez obywatelkę austriacką, panią Leylę Polat („skarżącą”) z dnia 29 lutego 2016 r.;

decyzję o zakomunikowaniu Rządowi austriackiemu („Rząd”) skargi dotyczącej zarzutów naruszenia artykułów 8, 9 i 13 Konwencji oraz o uznaniu pozostałej części skargi za niedopuszczalną;

oświadczenia stron;

obradując na posiedzeniu zamkniętym w dniach 20 kwietnia i 15 czerwca 2021 r.,

wyduje następujący wyrok, który został przyjęty w ostatnim wskazanym dniu:

WPROWADZENIE

1. Skarga dotyczy sprzeciwu skarżącej ze względów religijnych wobec sekcji zwłok jej przedwcześnie urodzonego, a następnie zmarłego syna, co jej zdaniem stanowiło naruszenie praw przysługujących jej na mocy art. 8 i 9 Konwencji. Skarżąca podniosła ponadto zarzut naruszenia art. 8 Konwencji w tym względzie, że nie została poinformowana o zakresie sekcji zwłok i pobrania narządów jej syna w celu ich przechowywania. Dodatkowo przedstawiła zarzut naruszenia art. 13 w związku z art. 8 i 9, że nie przysługiwał jej jakikolwiek środek odwoławczy umożliwiający zaskarżenie przeprowadzenia sekcji zwłok *ex ante*.

FAKTY

I. OKOLICZNOŚCI SPRAWY

2. Skarżąca urodziła się w 1974 r. i mieszka w Bregencji. Skarżąca była reprezentowana przez pana K.P. Pichlera, adwokata praktykującego w Dornbirn.

3. Rząd austriacki („Rząd”) reprezentowany był przez swojego pełnomocnika, ambasadora H. Tichy’ego, Dyrektora Departamentu Prawa Międzynarodowego w Ministerstwie Spraw Europejskich i Zagranicznych Austrii.

A. Narodziny i śmierć syna skarżącej

4. Skarżąca zaszła w ciążę w 2006 r. i korzystała z opieki medycznej w Szpitalu Powiatowym w Feldkirch (*Landeskrankenhaus*, w dalszej części zwanym „szpitalem”), będącym szpitalem publicznym.

5. Z przeprowadzonych w tym szpitalu badań prenatalnych wynikało, że płód przejawiał wyraźne objawy „zespołu suszonej śliwki”, a zatem, że prawdopodobnie urodzi się z niepełnosprawnością.

6. „Zespół suszonej śliwki” to wada wrodzona klasyfikowana jako choroba rzadka, której przyczyna nie jest jeszcze znana, choć istnieje kilka teorii w tym zakresie. Zasadnicze jej cechy to między innymi pomarszczona skóra na brzuchu, brak mięśni brzucha, poważne wady rozwojowe układu moczowego i niezstąpione jądra. Ponadto mogą wystąpić inne wady rozwojowe ciała. Badanie USG umożliwia stwierdzenie, czy płód wykazuje takie cechy jeszcze przed urodzeniem.

7. Oprócz tej wstępnej diagnozy, ilość płynu owodniowego w macicy skarżącej była niewystarczająca. Poinformowano ją, że dziecko najprawdopodobniej nie przeżyje. Lekarz prowadzący w szpitalu, dr Sch., rozmawiał ze skarżącą na temat ewentualnej potrzeby przeprowadzenia badania pośmiertnego jej jeszcze nienarodzonego dziecka, w celu wyjaśnienia dokładnej przyczyny zgonu, lecz także w celu oceny, czy taka wada rozwojowa może wystąpić u innego dziecka (w szczególności u dzieci rodzeństwa). Skarżąca i jej mąż odmówili ze względów religijnych zgody na przeprowadzenie sekcji zwłok. Wyjaśnili, że zgodnie z religią muzułmańską zamierzają dokonać rytuału obmycia ciała przed pochówkiem. W tym celu ciało musi pozostać w stanie możliwie nienaruszonym.

8. Skarżąca urodziła syna, Y.M., w szpitalu w dniu 3 kwietnia 2007 r. Był to poród przedwczesny, który nastąpił w dwudziestym piątym tygodniu ciąży. Dziecko ważyło wówczas mniej niż 900 gramów. Y.M. poddano intensywnej opiece medycznej, lecz dwa dni później, w dniu 5 kwietnia 2007 r. zmarł on z powodu krwotoku mózgowego.

9. Po śmierci Y.M. skarżącą i jej męża ponownie poproszono o wyrażenie zgody na przeprowadzenie sekcji zwłok. Lekarze wyjaśnili jej, że jest to konieczne w celu dokładnego ustalenia przyczyny zgonu. Co więcej, ponieważ choroba mogła mieć podłoże genetyczne, w interesie już urodzonego dziecka i przyszłego rodzeństwa leżała ocena, czy zespół suszonej śliwki może wystąpić w przypadku przyszłych ciąż. Skarżąca i jej mąż odmówili wyrażenia zgody. Lekarz pierwszego kontaktu dr S.

powiedział im, że sekcja zwłok i tak zostanie przeprowadzona w celu doprecyzowania diagnozy.

B. Sekcja zwłok

10. W dniu 6 kwietnia 2007 r. w szpitalu przeprowadzono sekcję zwłok. Właściwe przepisy – art. 25 ustawy o opiece szpitalnej (*Kranken- und Kuranstaltengesetz* – w dalszej części: „ustawa o opiece szpitalnej”) oraz art. 12 ust. 3) ustawy o zwłokach i chowaniu zmarłych kraju związkowego Vorarlberg (*Vorarlberger Gesetz über das Leichen- und Bestattungswesen* – w dalszej części: „ustawa o chowaniu zmarłych”) – nie określają, że do przeprowadzenia sekcji zwłok wymagana jest zgoda krewnych osoby zmarłej, jeżeli jest to konieczne do ochrony interesów naukowych (*wissenschaftliches Interesse*), w szczególności w celu postawienia precyzyjnej diagnozy (zob. par. 38 i 42 poniżej).

11. Z sekcji zwłok sporządzono szczegółowy protokół. Odnotowano, że rodzice sprzeciwili się tej interwencji, ale mimo to została ona przeprowadzona z powodu niepewności co do zmian patologicznych kilku narządów, których lekarze pediatrzy (wobec braku sekcji zwłok) nie byli w stanie zdiagnozować z całkowitą pewnością. W protokole potwierdzono diagnozę postawioną przed urodzeniem, a mianowicie, że Y.M. cierpiał na „zespół suszonej śliwki”. Protokołu początkowo nie udostępniono skarżącej.

12. W czasie badania pośmiertnego z ciała dziecka usunięto praktycznie wszystkie narządy wewnętrzne i zabezpieczono je w szpitalu w celu przeprowadzenia kompleksowej oceny. Uznano to za konieczne, ponieważ dokładne wykrycie zmian patologicznych narządów jest łatwiejsze po ich utrwaleniu w formalinie. Usunięto również dużą część układu moczowego, co oznaczało, że nie można było rozpoznać płci dziecka. Ciało zostało wypełnione watą w celu wchłonięcia krwi i innych płynów ustrojowych.

13. Skarżącą poinformowano o przeprowadzeniu badania pośmiertnego. Była wstrząśnięta. W dniu 8 kwietnia 2007 r., o godz. 17.10 skarżąca udała się na policję i zgłosiła, że w szpitalu przeprowadzono badanie ciała jej dziecka bez jej zgody.

14. Szpital przekazał zwłoki syna skarżącej i jej małżonkowi po dniu 8 kwietnia 2007 r. Nie zostali oni poinformowani o zakresie przeprowadzonej sekcji zwłok. Skarżąca odniosła wrażenie, że dokonano jedynie „niewielkiego cięcia” (*kleiner Schnitt*). Ciało było całkowicie ubrane i miało założoną czapeczkę. Twarz była zmizerniała, ale z uwagi na ubranie nie można było od razu dostrzec, że przeprowadzono badanie pośmiertne (a nawet jeśli, to jak rozległy był jego zakres) lub że usunięto narządy wewnętrzne.

15. Skarżąca i jej mąż byli zatem przekonani, że ciało znajduje się w stanie odpowiednim, by przewieźć je do Turcji i pochować zgodnie z wyznawaną przez nich religią muzułmańską. Zmarłe dziecko przywieziono

na pogrzeb do rodzinnej wioski [skarżącej i jej męża]. Transport zorganizowany został przez tureckie stowarzyszenie, które pozyskało niezbędne dokumenty od władz powiatu. W aktach sprawy brak informacji, w jaki sposób i w jakim terminie przetransportowano [zwłoki].

C. Pogrzeb syna skarżącej w Turcji

16. W ceremonii pogrzebowej, która odbyła się w nieznanym terminie w rodzinnej wiosce skarżącej w Turcji, uczestniczyło około 100-300 gości. Ciało dziecka rozbierały żona hodźy (w jęz. tureckim: „uczony” – osoba duchowna przeprowadzająca ceremonię) i sama skarżąca. Obie kobiety zorientowały się, że zmarłe dziecko zostało poddane sekcji zwłok – to jest, że całe ciało i głowa zostały rozcięte i zszyte. Można było zauważyć, że organy wewnętrzne dziecka zostały usunięte, ponieważ ciało było wypchane watą. Narządy płciowe nie były rozpoznawalne (zob. par. 12 powyżej). Poza tym zwłoki były w złym stanie spowodowanym rozkładem, jaki w międzyczasie nastąpił.

17. Na widok stanu, w jakim znajdowało się ciało dziecka, obie kobiety doznały szoku, a skarżąca zemdląła. Później zaczęła krzyczeć i płakać, i nie można było jej uspokoić. Goście natychmiast pospieszyli, by zobaczyć ciało, co wywołało zamieszanie. Z uwagi na to, że nie można było rozpoznać narządów płciowych zmarłego dziecka, okazało się, że nie można przeprowadzić rytualnego obmycia zwłok (jako że obowiązują odmienne rytuały dla zmarłych płci męskiej i żeńskiej). Pogrzeb trzeba było odwołać. Ze względu na zły stan ciała goście krytycznie wyrażali się na temat skarżącej i jej męża. Skarżąca i jej mąż musieli następnego dnia wyjechać z wioski. Oświadczyli, że z uwagi na przerwanie ceremonii pogrzebowej ponieśli znaczne koszty.

18. Zmarłe dziecko musiało następnie zostać pochowane w innej wspólnocie, bez rytualnego obmycia i ceremonii wymaganej zgodnie z wiarą muzułmańską skarżącej. Skarżąca i jej mąż musieli ponieść dodatkowe koszty tego pogrzebu.

D. Zwrot organów Y.M.

19. Po powrocie do Austrii skarżąca poprosiła szpital o zwrot organów zmarłego dziecka. Szpital początkowo zaprzeczył, że z ciała usunięto jakiegokolwiek organy. Po interwencji Rzecznika Praw Pacjentów (*Patientenanwalt*) Vorarlberg, w dniu 24 kwietnia 2007 r. szpital zgodził się zwrócić część (lecz nie wszystkie) usuniętych narządów, aby mogły one zostać pochowane wraz z pozostałymi częściami ciała.

20. Dopiero w dniu 1 października 2007 r., po kolejnej interwencji Rzecznika Praw Pacjenta Vorarlberg, skarżąca otrzymała pozostałe organy. Pochowała je w grobie syna w Turcji.

E. Postępowanie cywilne o odszkodowanie

21. W dniu 30 marca 2010 r. skarżąca wniosła pozew cywilny o odszkodowanie przeciwko spółce zarządzającej działalnością szpitala w kraju związkowym Vorarlberg (*Krankenhaus Betriebsgesellschaft mbH*), będącej właścicielem szpitala – a mianowicie zwrot kosztów przerwanej ceremonii pochówku, wyjazdów do Turcji w celu pochowania organów dziecka po ich zwrocie oraz zadośćuczynienia za krzywdę za ból i cierpienie psychiczne, a także kosztów terapii psychologicznej w przyszłości. Przedstawiła następujące zarzuty: że ciała jej dziecka nie potraktowano z zachowaniem odpowiedniej godności; że sekcję zwłok przeprowadzono pomimo jej sprzeciwu ze względów religijnych; a w każdym przypadku niezgodne z prawem było pobranie narządów, ponieważ nie wyraziła ona zgody w tym względzie. Ponadto podniosła zarzut niedopełnienia przez lekarzy obowiązku należytego poinformowania jej o sekcji zwłok jej dziecka i jej zakresie, co spowodowało u niej zespół stresu pourazowego.

22. Pozwana spółka odpowiedziała, że badanie pośmiertne było uzasadnione, ponieważ (i) tylko histologiczny dowód ciężkiej hipoplazji płuc mógł wykazać, że śmierci nie można było zapobiec, oraz (ii) bez takiego badania absolutne potwierdzenie diagnozy „zespołu suszonej śliwki” (w odróżnieniu od innych wad rozwojowych) nie byłoby klinicznie możliwe. Ponadto analiza przyczyn śmierci noworodka stanowiła ważne narzędzie służące obniżeniu wskaźników umieralności noworodków. Zdaniem pozwanego, po stronie lekarzy prowadzących leczenie nie doszło do jakichkolwiek zachowań, które mogłyby skutkować odpowiedzialnością odszkodowawczą.

1. Pierwsze postępowanie

23. W pierwszym postępowaniu Sąd Okręgowy w Feldkirch (*Landesgericht*) uznał roszczenie skarżącej wyrokiem z dnia 9 lipca 2012 r. Sąd stwierdził, że rzeczywiście przeprowadzenie badania pośmiertnego było konieczne w celu prawidłowego zdiagnozowania zespołu suszonej śliwki, ponieważ na podstawie samych objawów można było pomylić go z inną chorobą. Przesłanką do przeprowadzenia sekcji zwłok dziecka bez zgody rodziców było jednak nie tylko istnienie wątpliwości diagnostycznych, lecz także interes naukowy przemawiający za takim postępowaniem. Sąd stwierdził, że w niniejszej sprawie taki interes naukowy nie zaistniał. Sekcję zwłok przeprowadzono tylko dlatego, że lekarze chcieli zaspokoić swoją ciekawość (*Neugierde befriedigen*) w kwestii tej bardzo rzadkiej choroby; nie stanowiło to jednak odpowiedniego uzasadnienia dla przeprowadzenia sekcji zwłok bez uprzedniego uzyskania zgody bliskich krewnych, zgodnie z art. 25 ustawy o opiece szpitalnej.

24. W opinii psychiatrycznej zleconej przez Sąd Okręgowy w Feldkirch stwierdzono, że skarżąca doznała zespołu stresu pourazowego, związanego z

przeprowadzoną sekcją zwłok jej zmarłego dziecka i sposobem, w jaki się o tym dowiedziała. O ile śmierć nowo narodzonego dziecka sama w sobie stanowiła istotną przyczynę stresu, skarżąca opisała wydarzenia na pogrzebie dziecka jako czynnik wywołujący poczucie ostrego stresu, co z kolei doprowadziło do wystąpienia u niej zespołu stresu pourazowego. Psychiatra, który przeprowadził badanie, stwierdził, że widok zniekształconego ciała [dziecka] znacznie wykraczał poza to, czego mogła oczekiwać osoba niezwiązana z medycyną.

25. Pozwany wniósł apelację od tego wyroku do Sądu Apelacyjnego w Innsbrucku (*Oberlandesgericht*); apelacja została przyjęta w dniu 8 listopada 2012 r. Sąd Apelacyjny uznał, że doszło do uchybienia proceduralnego, ponieważ sąd pierwszej instancji nie uzyskał dwóch zleconych przez siebie opinii biegłych z zakresu patologii i neonatologii. Pozostawało zatem ustalić, czy badanie pośmiertne – które zostało wyraźnie przeprowadzone wbrew woli skarżącej – było dopuszczalne w rozumieniu art. 25 ustawy o opiece szpitalnej. Sprawę przekazano do sądu pierwszej instancji do ponownego rozpoznania w tym względzie.

2. Drugie postępowanie

26. W drugim postępowaniu Sąd Okręgowy w Feldkirch uzyskał wspomniane powyżej opinie biegłych.

27. Dr V., biegły pediatra, zauważył, że sekcję zwłok przeprowadzono z dwóch powodów: po pierwsze, aby ustalić, czy Y.M. rzeczywiście cierpiał na zespół suszonej śliwki, chorobę, która nie została jeszcze wystarczająco zbadana, a po drugie, jako środek kontroli jakości w związku z intensywnymi procedurami medycznymi, które przeprowadzono przed i po jego urodzeniu. Dr V. zauważył, że zarówno w protokole z sekcji zwłok, jak i w aktach osobowych Y.M. nie zawarto informacji na temat tego, na jakie pytania naukowe miała odpowiedzieć sekcja zwłok lub jakie zastosowano metody. Nie było wiadomo, czy uzyskane informacje zostały wykorzystane do dalszego rozwoju nauki – na przykład, czy zostały one opublikowane. Biegły stwierdził, że konieczność przeprowadzenia sekcji zwłok wynikała prawdopodobnie z potrzeby oceny środków intensywnej terapii, które zastosowano wobec pacjenta, ale akta Y.M. nie zawierały żadnej dokumentacji potwierdzającej ten fakt. Diagnozę dotyczącą zespołu suszonej śliwki można było potwierdzić w badaniu pośmiertnym. Nie było jednak jasne, czy sekcja zwłok miała znaczenie dla konkretnych kwestii naukowych lub czy służyła badaniom nad nowymi formami chorób, ich przebiegiem przyczynowym lub też przeciwdziałaniem śmiertelności niemowląt.

28. Dr L., biegły patolog, stwierdził, że zespół suszonej śliwki to choroba bardzo rzadka, złożona i niedostatecznie zbadana. Z akt pacjenta Y.M. wynikało, że badanie pośmiertne miało na celu wyjaśnienie zmian w jamie brzusznej, płucach i mózgu, których nie można było jednoznacznie zidentyfikować. Zgodnie z prawem austriackim sekcja zwłok była zatem

wymagana w celu określenia jakości środków diagnostycznych i terapeutycznych zastosowanych przed śmiercią. Dr L. stwierdził ponadto, że sekcję zwłok przeprowadzono w sposób właściwy i profesjonalny oraz że sporządzono wyczerpujący protokół. Wypełnienie ciała watą lub podobnym materiałem było po sekcji konieczne w celu wchłonięcia krwi i innych płynów ustrojowych. Usunięcie narządów było konieczne w interesie nauki, ponieważ wady rozwojowe są łatwiejsze do wykrycia, jeżeli narządy przechowywane są – od jednego do dwóch dni – poza ciałem. W przypadku badań pośmiertnych płodów lub zmarłych noworodków, pobieranie i konserwowanie narządów było niezbędne, a zatem stanowiło standardową praktykę. Dr L. wyjaśnił ponadto, że w przypadku zespołu suszonej śliwki dokładna rola (*Beteiligung*) narządów nie została wystarczająco zbadana i dlatego wymaga dalszego udokumentowania. Zazwyczaj ciało wydawano do pochówku niezwłocznie po przeprowadzeniu sekcji zwłok, lecz narządy mogły wymagać dodatkowego zbadania. Oczekiwanie na wydanie narządów niepotrzebnie opóźniałoby pogrzeb. Stwierdził, że czasowe usunięcie narządów Y.M. stanowiło część standardowej procedury badania pośmiertnego, a tym samym zostało przeprowadzone *lege artis*. Odnosząc się do stanu zwłok w czasie pogrzebu, dr L. wyjaśnił, że zdjęcia znajdujące się w aktach sprawy są słabej jakości i nie pozwalają na dokładną ocenę. Jednak fakt, że zwłoki Y.M. zostały przetransportowane do Turcji bez konserwacji, a także biorąc pod uwagę, że między jego śmiercią a ceremonią minęło kilka dni, zwłoki musiały w tym momencie wykazywać oznaki rozkładu.

29. W dniu 13 sierpnia 2014 r. Sąd Okręgowy w Feldkirch ponownie uznał roszczenie [skarżącej] i orzekł, że szpital ma wypłacić skarżącej całkowitą kwotę żądanego odszkodowania – tj. 58.500 euro (EUR), koszty postępowania (29.105,52 EUR) oraz odszkodowanie z tytułu ewentualnych przyszłych szkód (takich jak koszty przyszłej opieki psychiatrycznej nad skarżącą) spowodowanych na skutek przeprowadzenia badania pośmiertnego Y.M. Po raz kolejny stwierdził, że istniały przesłanki wskazujące na konieczność przeprowadzenia badania pośmiertnego ze względu na wspomniane wyżej wątpliwości diagnostyczne. Przesłanki takie nie oznaczały jednak, że przeprowadzenie sekcji zwłok bez zgody bliskich zmarłego było dopuszczalne. Aby takie badanie można było przeprowadzić bez zgody krewnych, musiał dodatkowo istnieć interes naukowy przewidziany na mocy art. 25 ustawy o opiece szpitalnej. Mając na uwadze, że nie twierdzono, aby przeprowadzenie sekcji zwłok leżało w interesie naukowym, nie należało wykonywać sekcji wbrew woli skarżącej i jej męża. Sąd ustalił, że w sytuacji, gdyby sekcja zwłok była zgodna z prawem, fakt, że praktyka muzułmańska nakazuje pozostawienie zwłok w stanie nienaruszonym, nie miałby znaczenia. Stwierdził ponadto, że nawet przy założeniu istnienia takiego interesu naukowego, personel szpitala w dalszym ciągu byłby zobowiązany do szczegółowego poinformowania skarżącej o sposobie przeprowadzenia sekcji zwłok (w szczególności o jej zakresie) oraz

do uprzedzenia jej o wyglądzie zewnętrznym ciała [po przeprowadzeniu sekcji]. W opinii biegłego psychiatry stwierdzono (zob. par. 24 powyżej), że gdyby skarżąca została przynajmniej poinformowana o przeprowadzeniu sekcji zwłok i usunięciu narządów, najprawdopodobniej nie doznałaby zespołu stresu pourazowego. W związku z tym sąd uznał, że niezgodne z prawem postępowanie lekarzy spowodowało u skarżącej wstrząs, w związku z czym szpital miał obowiązek wypłaty odszkodowania.

30. W dniu 4 grudnia 2014 r. Sąd Apelacyjny w Innsbrucku uwzględnił apelację wniesioną przez szpital i oddalił roszczenie skarżącej. [Sąd ten] uznał, że skarżąca ma zwrócić szpitalowi koszty zastępstwa procesowego w wysokości 29.963,96 EUR poniesione w związku z postępowaniem w pierwszej instancji oraz 2.832,96 EUR poniesione w związku z postępowaniem odwoławczym (łącznie 32.796,92 EUR). [Sąd ten] ustalił, że sąd niższej instancji nie uwzględnił w należyty sposób dwóch opinii biegłych dotyczących sekcji zwłok, z których wynikało, że została ona przeprowadzona zgodnie z prawem. Sąd Apelacyjny zauważył, że warunkiem koniecznym do pociągnięcia pozwanego do odpowiedzialności odszkodowawczej było wykazanie, że zatrudnieni przez niego lekarze działali niezgodnie z prawem. Badanie pośmiertne zostało jednak przeprowadzone zgodnie z prawem, ponieważ istniał interes naukowy w upewnieniu się, że diagnoza była prawidłowa (na przykład ze względu na fakt, że „zespół suszonej śliwki” wykazuje pewne objawy zbliżone do objawów innych dolegliwości). Ponadto nie istniał obowiązek informowania skarżącej o stanie ciała jej syna po przeprowadzeniu tego badania. Powodem przeprowadzenia sekcji zwłok była w szczególności niejasna diagnoza kliniczna oraz potrzeba oceny jakości zastosowanego leczenia przed- i poporodowego. Nie miało znaczenia, czy wyniki sekcji zwłok zostały wykorzystane do dalszych badań naukowych lub czy zostały upublicznione (co w niniejszej sprawie nie miało miejsca). Termin „interes naukowy” obejmował również interes polegający na uzupełnieniu dokumentacji osobowej syna skarżącej, Y.M., poprzez potwierdzenie wstępnej diagnozy. Sąd uznał ponadto, że skarżąca została poinformowana przez szpital, że sekcja zwłok zostanie przeprowadzona bez jej zgody (zob. par. 9 powyżej). Odnosząc się do usunięcia narządów, sąd uznał, że jest rzeczą powszechnie wiadomą, iż sekcja zwłok może również obejmować usunięcie narządów, jeśli jest to konieczne. W każdym razie skarżąca nie udowodniła, że lekarze obiecali jej, jak twierdziła, iż sekcja zwłok będzie polegać jedynie na małym czterocentymetrowym nacięciu. Fakt, że organy zostały jej zwrócone dopiero później, był w tym względzie nieistotny, ponieważ skarżąca twierdziła, że to wydarzenia podczas ceremonii pogrzebowej jej syna, a nie późny zwrot jego organów wywołały u niej zespół stresu pourazowego.

31. Skarżąca wniosła skargę kasacyjną do Sądu Najwyższego, ponawiając argumenty przedstawione w poprzednich skargach i dodając, że doszło do naruszenia jej praw wynikających z art. 9 Konwencji. Zwróciła się

do Sądu Najwyższego o wszczęcie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym w celu zbadania zgodności z konstytucją art. 25 ust. 1 ustawy o opiece szpitalnej oraz o zwrócenie się do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym w tym zakresie.

3. Ostateczne orzeczenie Sądu Najwyższego

32. Sąd Najwyższy (*Oberster Gerichtshof*) odrzucił nadzwyczajną apelację skarżącą dotyczącą kwestii prawnych w dniu 25 września 2015 r. Zauważył, że zgodnie z jednoznacznym brzmieniem art. 25 ust. 1 ustawy o opiece szpitalnej i art. 12 ust. 3 ustawy o chowaniu zmarłych, fakt istnienia w niniejszej sprawie wątpliwości diagnostycznych stanowił przykład rodzaju interesu publicznego i naukowego, który uzasadniał przeprowadzenie sekcji zwłok – nawet bez zgody krewnych zmarłego. Z uwagi na to, że w przedmiotowej sprawie diagnozę można było ostatecznie potwierdzić jedynie w drodze sekcji zwłok, Sąd Apelacyjny w Innsbrucku słusznie uznał, że wystąpiły wątpliwości diagnostyczne w rozumieniu art. 25 ustawy o opiece szpitalnej. Sąd Najwyższy ocenił, że odpowiednie przepisy prawa są w tym zakresie jasne i tym samym nie wymagają dalszej wykładni sądowej. Ponadto z prac przygotowawczych nad art. 25 ustawy o opiece szpitalnej (zob. par. 39 poniżej) wynikało, że celem ustawodawcy było umożliwienie pogłębiania wiedzy naukowej, bez nakładania wymogu, aby jakakolwiek zdobyta w ten sposób wiedza była następnie, w węższym znaczeniu, „opracowana naukowo” (*wissenschaftlich verwerten*).

33. W odniesieniu do zarzutu naruszenia art. 9 Konwencji, Sąd Najwyższy stwierdził, że przeprowadzenie sekcji zwłok wbrew woli skarżącej stanowiło ingerencję w jej prawa wynikające z tego postanowienia. Jednakże, w świetle znaczenia dla rozwoju medycyny i celu oceny jakości opieki medycznej świadczonej w niniejszej sprawie, wyeliminowanie wszelkich niejasności diagnostycznych poprzez przeprowadzenie sekcji zwłok leżało w interesie zdrowia publicznego. Sekcja zwłok służyła zatem realizacji uzasadnionego celu usprawiedliwiającego ewentualne ograniczenie praktykowania religii w rozumieniu art. 9 ust. 2 Konwencji. Sąd Najwyższy uznał, że nie ma powodu, aby wszczynać postępowanie przed Trybunałem Konstytucyjnym w celu zbadania przedmiotowych przepisów czy zwracać się do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym.

34. Odnosząc się do obowiązku lekarzy w zakresie informowania krewnych o sekcji zwłok, Sąd Najwyższy zauważył, że istnienie i zakres tego obowiązku zależy od okoliczności konkretnej sprawy. [Sąd ten] uznał, że jego własne orzecznictwo (dotyczące ogólnego obowiązku lekarskiego w zakresie przekazywania informacji) nie ma zastosowania w niniejszej sprawie, ponieważ nie dotyczyło wpływu na prawo do samostanowienia samego pacjenta. Nadto, obowiązek przekazania informacji miał na celu

zapobieżenie wystąpieniu ewentualnych szkód w przyszłości. Sąd Najwyższy przyznał, że sposób przeprowadzania sekcji zwłok oraz fakt pobierania narządów ze zwłok w przypadku sekcji przeprowadzanej na noworodku nie były rzeczą powszechnie wiadomą, ale uznał, że nie wydawały się one również nieprzewidywalne czy wysoce zaskakujące. Uznał zatem, że lekarze słusznie powstrzymali się od udzielania szczegółowych wyjaśnień. Ponadto, pominięcie takich szczegółowych wyjaśnień – które mogłyby być również obciążające dla krewnego – nie powinno było spowodować uszczerbku na zdrowiu psychicznym krewnego osoby poddanej badaniu pośmiertnemu. Pod uwagę należało wziąć stan zwłok syna skarżącej w czasie przekazania ich skarżącej, który wydawał się być znacznie mniej szokujący niż podczas pogrzebu. Szczególne religijne tło sprawy nie mogło zmienić tej oceny.

35. Decyzję Sądu Najwyższego doręczono skarżącej w dniu 20 października 2015 r.

II. WŁAŚCIWE PRAWO KRAJOWE I PRAKTYKA

36. Artykuł 17 ustawy zasadniczej (*Staatsgrundgesetz*) z 1867 r. stanowi:

„Nauka i jej nauczanie są wolne. (...)”

37. Prawa pacjentów regulował art. 5a ustawy o opiece szpitalnej, w brzmieniu obowiązującym w odpowiednim czasie. Stanowił on między innymi, że szpitale muszą zapewnić pacjentom możliwość skorzystania z prawa do wyjaśnień i informacji dotyczących dostępnych możliwości leczenia (w tym ryzyka związanego z takimi możliwościami). Na żądanie pacjenta lekarz powinien udzielić informacji o charakterze medycznym w sposób (o ile to możliwe) zrozumiały i delikatny.

38. Zgodnie z art. 25 ust. 1 ustawy o opiece szpitalnej, zwłoki pacjentów zmarłych w szpitalach publicznych są poddawane badaniu pośmiertnemu, jeżeli decyzja w tej sprawie została wydana przez policję sanitarną (*Sanitätspolizei*) lub w toku postępowania karnego, lub jeżeli jest to konieczne dla ochrony innych interesów publicznych lub naukowych – w szczególności w sytuacji braku pewności co do diagnozy lub jeżeli przeprowadzono interwencję chirurgiczną. We wszystkich pozostałych przypadkach badanie pośmiertne można wykonać wyłącznie za zgodą najbliższych krewnych zmarłego, chyba że zgodnie z art. 25 ust. 2 ustawy o opiece szpitalnej zmarły wyraził na nie zgodę za życia. W odniesieniu do każdego badania pośmiertnego należy sporządzić pisemne oświadczenie i zachować je w historii choroby zmarłego (art. 25 ust. 3 ustawy o opiece szpitalnej).

39. W toku prac przygotowawczych dotyczących art. 25 ustawy o opiece szpitalnej (AB 164 BlgNR VIII. GP. 10; 1956) zauważono w tym względzie, że rozwój nowoczesnej medycyny był możliwy tylko dzięki badaniu zwłok

zmarłych w szpitalach w celu wyjaśnienia ponad wszelką wątpliwość morfologicznych przyczyn wielu chorób. Praktyczna wartość badań pośmiertnych polega na tym, że lekarz prowadzący pacjenta może nie tylko zweryfikować własną diagnozę i zastosowaną terapię, ale także ustalić przyczyny jej niepowodzenia. Dzięki temu, że badania pośmiertne są przeprowadzane regularnie, organy służby zdrowia uzyskują również wiarygodne informacje na temat występowania i częstotliwości poszczególnych chorób i przyczyn zgonów, a tym samym mogą podejmować ogólne środki mające na celu zapobieganie lub zwalczanie takich chorób. Ponadto wynik badania pośmiertnego może okazać się bardzo cenny dla krewnych zmarłego, ponieważ wyjaśnienie często pomniejszych dodatkowych informacji może prowadzić do ważnych wniosków wskazujących na szczególne cechy budowy ciała członków rodziny, które sprzyjają rozwojowi niektórych chorób. Jeżeli środowisko medyczne pozyska wiedzę dotyczącą takich szczególnych cech, możliwe będzie zapobieganie niekorzystnym zmianom zdrowotnym na wczesnym etapie.

40. Jeszcze przed przyjęciem ustawy o opiece szpitalnej prawo dotyczące przeprowadzania sekcji zwłok obowiązywało w Austrii od długiego czasu. Od 1867 r. sekcję zwłok postrzega się jako integralny element wolności nauki, objętej gwarancjami konstytucyjnymi (zob. par. 36 powyżej). Dewiza „*mors auxilium vitae*” nie tylko widnieje na wielu budynkach, w których mieszczą się uniwersyteckie wydziały anatomii i patologii, lecz także wyraża ugruntowaną koncepcję nadrzędnego znaczenia interesu publicznego związanego z nauką i opieką zdrowotną poprzez wykluczenie prawo jednostki do sprzeciwu wobec sekcji zwłok, szczególnie jeśli jest ona przeprowadzana w szpitalu publicznym (zob. Kopetzki, C. *Obduktionen im wissenschaftlichen Interesse: Rechtlicher Rahmen und verfassungsrechtliche Grenzen*, w Kopetzki/Körner (red.), *Leichenöffnung für wissenschaftliche Zwecke* (2021), str. 88). Zakres „interesów naukowych”, o których mowa w art. 25 ustawy o opiece szpitalnej (zob. par. 38 powyżej) jest przedmiotem ożywionej dyskusji akademickiej (*ibid.*, str. 106 i nast.).

41. Zgodnie z art. 3 ust. 2 ustawy o chowaniu zmarłych, do krewnych – chyba że zmarły wydał instrukcje przed śmiercią – należy określenie w szczególności charakteru i miejsca pogrzebu oraz wyrażenie zgody na autopsję zmarłego, która nie została zarządzona przez prokuraturę lub lokalnego burmistrza, ani nie jest przewidziana na mocy art. 12 ust. 3 ustawy o chowaniu zmarłych (zob. poniżej). O ile zmarły nie wydał za życia odmiennego oświadczenia, jego krewni mogą – w miejsce pogrzebu – pozostawić zwłoki w instytucji zajmującej się badaniami naukowymi lub medycznymi oraz edukacją, w celu ustalenia przyczyn chorób lub badań nad metodami leczenia.

42. Zgodnie z art. 12 ust. 3 ustawy o chowaniu zmarłych, sekcja zwłok pacjenta zmarłego w szpitalu publicznym musi zostać przeprowadzona między innymi w przypadku, gdy przeprowadzenie autopsji jest konieczne w

celu ochrony interesu publicznego lub naukowego – w szczególności w sytuacji braku pewności co do diagnozy lub jeżeli przeprowadzono interwencję chirurgiczną.

43. Zgodnie z art. 13 ust. 4 ustawy o chowaniu zmarłych z sekcji zwłok należy sporządzić pisemny protokół, który oprócz danych osobowych zmarłego musi zawierać wyniki badań patologicznych zwłok oraz wskazywać przyczynę zgonu. Pisemny protokół musi zostać podpisany przez lekarza, który przeprowadził sekcję zwłok. Jeżeli pacjent zmarł w szpitalu, a jego zwłoki zostały poddane sekcji, kopię odpowiedniego pisemnego protokołu należy załączyć do historii choroby. Zgodnie z art. 13 ust. 5 otwarcie zwłok należy przeprowadzić w taki sposób, aby nie stanowiło zagrożenia dla zdrowia ani nie naruszało poczucia szacunku dla szczątków zmarłego. Zgodnie z art. 65 każdy, kto narusza wyżej wymienione przepisy ustawy o chowaniu zmarłych, podlega karze grzywny w wysokości do 2000 EUR.

44. W rozporządzeniu wydanym przez Urząd Sanitarny władz kraju związkowego Vorarlberg w dniu 14 stycznia 2003 r., mającym na celu zwalczanie śmiertelności niemowląt, postanowiono jednoznacznie, iż:

„(...) w większości przypadków śmierci niemowląt, sekcja zwłok przeprowadzana przez policję sanitarną jest konieczna z profesjonalnego punktu widzenia, z wyjątkiem sytuacji, w których przyczyna jest oczywista (na przykład w przypadku wypadków [lub] ze względów kryminalistycznych. (...)). We wszystkich pozostałych przypadkach przyczynę zgonu (w szczególności w przypadku niemowląt, które zmarły poza szpitalem – na przykład w wyniku zespołu nagłej śmierci łóżeczkowej) można ustalić jedynie poprzez otwarcie zwłok (...) Następnie grono ekspertów przeanalizuje przedstawione dokumenty, informacje i dane (...), [oraz] – na podstawie analizy i omówienia każdego indywidualnego przypadku śmierci niemowlęcia – opracuje wnioski dotyczące dalszego ograniczania umieralności niemowląt.”

45. Artykuł 30 ust. 2) ustawy o opiece szpitalnej kraju związkowego Vorarlberg (*Vorarlberger Gesetz über Krankenanstalten*) stanowi, że szpitale zapewniają pacjentom możliwość skorzystania z prawa do otrzymania zrozumiałych i wystarczających wyjaśnień i informacji dotyczących diagnozy i możliwości leczenia (oraz związanego z tym ryzyka), aby mogli oni aktywnie uczestniczyć w podejmowaniu decyzji wpływających na ich stan zdrowia. Informacje o stanie zdrowia i postępach w leczeniu muszą być przekazywane pacjentowi (lub, na jego prośbę, osobie, do której ma on zaufanie) przez lekarza w sposób – tak dalece, jak to możliwe – zrozumiały i delikatny, z uwzględnieniem indywidualnych cech pacjenta. Ponadto pacjenci mają prawo do wglądu do własnej dokumentacji medycznej i otrzymania jej kopii, do troskliwego i pełnego szacunku traktowania oraz (jeśli tego zażądają) do opieki duszpasterskiej i wsparcia psychologicznego.

46. W celu ochrony praw i interesów pacjentów, w każdym szpitalu w Vorarlberg znajduje się Biuro Informacji i Skarg, zgodnie z art. 3 ustawy o ochronie pacjentów i klientów kraju związkowego Vorarlberg (*Vorarlberger Patienten- und Klientenschutzgesetz*); takie biura mają obowiązek

rozpoznawania skarg dotyczących warunków pobytu, opieki i leczenia, rozpatrywania sugestii dotyczących poprawy oraz udzielania informacji na temat pobytu pacjentów w danym szpitalu. Ponadto ustanowiono niezależnego Rzecznika Praw Pacjenta (który nie podlega żadnej kontroli) oraz komisję arbitrażową, której zadaniem jest rozpoznawanie sporów dotyczących szkód wyrządzonych pacjentom i klientom (zwaną dalej „Komisją Arbitrażową”). Zgodnie z art. 5 ustawy, Rzecznik Praw Pacjenta ma za zadanie nieodpłatnie udzielać porad i informacji pacjentom i klientom (oraz osobom cieszącym się ich zaufaniem), rozpatrywać skargi dotyczące warunków pobytu, opieki i leczenia, pomagać pacjentom i klientom przed Komisją Arbitrażową (art. 7 i następne) oraz przyznawać pacjentom odszkodowanie za obrażenia lub szkody spowodowane przez szpital (art. 6).

PRAWO

I. ZARZUT NARUSZENIA ARTYKUŁU 8 I 9 KONWENCJI W ZWIĄZKU Z BADANIEM POŚMIERTNYM

47. Skarżąca podniosła zarzut naruszenia art. 8 i 9 Konwencji w tym względzie, że przeprowadzenie sekcji zwłok jej syna wbrew jej woli naruszyło zarówno jej prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, jak i jej prawo do wolności wyznania oraz że sądy krajowe nie przeprowadziły wyważenia sprzecznych interesów w tym zakresie.

Artykuł 8 brzmi następująco:

„1. Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia rodzinnego i prywatnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji.

2. Niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności osób.”

Artykuł 9 brzmi następująco:

„1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne.

2. Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.”

A. Dopuszczalność skargi

1. Zastosowanie artykułu 8 Konwencji

48. Trybunał zauważa, że korzystanie z praw przewidzianych art. 8 dotyczących życia rodzinnego i prywatnego odnosi się przede wszystkim do relacji między żywymi istotami ludzkimi. Nie można jednak wykluczyć, że poszanowanie życia rodzinnego i prywatnego obejmuje również pewne sytuacje po śmierci (zob. *Sargsyan przeciwko Azerbejdżanowi* [WI], nr 40167/06, § 255, ETPCz 2015 r.; *Jones przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* (dec.), nr 42639/04, 13 września 2005 r.). W sprawach *Petrova przeciwko Łotwie* (nr 4605/05, § 77, 24 czerwca 2014 r.) i *Elberte przeciwko Łotwie* (nr 61243/08, § 89, ETPCz 2015 r.) Trybunał uznał, że pobranie narządów lub tkanek zmarłego krewnego bez jego zgody wchodzi w zakres „życia prywatnego” pozostałych przy życiu członków rodziny.

49. Trybunał zauważa, że Rząd nie zakwestionował możliwości zastosowania art. 8. Mając na uwadze własne orzecznictwo, Trybunał nie znajduje podstaw do twierdzenia odmiennego. Uznaje, że skarga dotycząca przeprowadzenia, wbrew woli skarżącej, sekcji zwłok jej syna wchodzi w zakres art. 8 w odniesieniu do jej prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego. Artykuł ten ma zatem zastosowanie w niniejszej sprawie.

2. Zastosowanie artykułu 9 Konwencji

50. Trybunał przypomina, że wolność myśli, sumienia i wyznania stanowi jeden z fundamentów społeczeństwa demokratycznego w rozumieniu Konwencji. O ile wolność wyznania jest przede wszystkim sprawą indywidualnego sumienia, o tyle oznacza ona również, między innymi, wolność uzewnętrzniania swojego wyznania, indywidualnie i na osobności lub we wspólnocie z innymi, publicznie i w kręgu osób, które wiarę tę podzielają. Artykuł 9 Konwencji wymienia szereg form, jakie może przybierać uzewnętrznianie swojej religii lub przekonań, a mianowicie uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne. Niemniej jednak art. 9 nie gwarantuje ochrony każdego działania motywowanego lub inspirowanego religią czy przekonaniami (zob. *Johannische Kirche i Peters przeciwko Niemcom* (dec.), nr 41754/98, 10 lipca 2001 r.).

51. Trybunał orzekał już wcześniej, że sposób grzebania zmarłych stanowi istotny aspekt praktyk religijnych i wchodzi w zakres prawa do uzewnętrzniania religii w rozumieniu art. 9 ust. 2 Konwencji (*ibid.*). Artykuł 9 ma zatem zastosowanie w odniesieniu do skargi skarżącej, że sekcja zwłok została przeprowadzona wbrew deklarowanym przez nią przekonaniom religijnym, ponieważ oświadczyła ona, iż przeprowadzenie sekcji zwłok uniemożliwiło jej pochowanie syna zgodnie z jej wiarą.

3. Konkluzja

52. Trybunał stwierdza, iż niniejsza skarga nie jest oczywiście bezzasadna w rozumieniu art. 35 ust. 3 a) Konwencji. Ponadto zauważa, że nie jest również niedopuszczalna z jakichkolwiek innych przyczyn. Musi zatem zostać uznana za dopuszczalną.

B. Meritum skargi

1. Czy doszło do ingerencji w prawa skarżącej?

53. Trybunał jest zdania, że sekcja zwłok zmarłego syna skarżącej, przeprowadzona pomimo sprzeciwów skarżącej i jej męża, mogła być postrzegana jako uderzająca w jej sferę relacji w taki sposób i w takim stopniu, że wskazuje to na ingerencję w jej prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego (por. *Solska i Rybicka przeciwko Polsce*, nr 30491/17 i 31083/17, § 110, 20 września 2018 r.)

54. W odniesieniu do art. 9 Konwencji Trybunał orzekł, że w swojej praktyce wspólnoty religijne przestrzegają zasad, które przez wyznawców często postrzegane są jako pochodzące od boga. Ceremonie religijne mają dla wierzących znaczenie i uświęconą wartość, jeżeli zostały przeprowadzone przez upoważnionych do tego duchownych, zgodnie z tymi zasadami. Uczestnictwo w życiu społeczności stanowi zatem szczególnie sposób uzewnętrzniania wyznania, który jako taki podlega ochronie na mocy art. 9 (zob. *İzzettin Doğan i inni przeciwko Turcji* [WI], nr 62649/10, § 111, 26 kwietnia 2016 r.). Trybunał jest zdania, że pochówek syna przez skarżącą zgodnie z jej muzułmańskimi przekonaniami, które wymagały, aby ciało pozostało nietknięte, stanowił uzewnętrznienie jej wyznania.

55. Mając na uwadze własne orzecznictwo i opisane powyżej okoliczności sprawy, Trybunał stwierdza, że sekcja zwłok przeprowadzona na ciele syna skarżącej wbrew jej woli i deklarowanym przez nią przekonaniom religijnym stanowiła ingerencję w jej „życie prywatne” i „rodzinne” w rozumieniu art. 8 Konwencji, a także w jej prawo do uzewnętrzniania wyznania na podstawie art. 9 Konwencji.

2. Czy ingerencja była uzasadniona?

56. Jakkolwiek ingerencja – aby można było uznać ją za uzasadnioną na podstawie art. 8 ust. 2 i art. 9 ust. 2 Konwencji – musi być przewidziana przez ustawę, musi służyć osiągnięciu jednego z wymienionych uprawnionych celów, a także musi być konieczna w społeczeństwie demokratycznym (*ibid.*, § 98).

(a) Zgodność z ustawą

57. Skarżąca nie kwestionowała twierdzenia, że przeprowadzenie sekcji zwłok było przewidziane przez ustawę.

58. Rząd argumentował, że art. 8 Konwencji nie stanowi *per se*, iż krajowa regulacja prawna – jeśli jest sformułowana w sposób wystarczająco jasny – wymaga w każdym przypadku zgody krewnych zmarłego w celu przeprowadzenia sekcji zwłok (z odniesieniem do cytowanych powyżej wyroków w sprawach *Petrova* i *Elberte*). Utrzymywał, że art. 25 ustawy o opiece szpitalnej spełnia wymogi jasności.

59. Trybunał przypomina, że wyrażenie „przewidziane przez ustawę” w art. 8 ust. 2 i art. 9 ust. 2 nie tylko wymaga, aby kwestionowany środek posiadał podstawę prawną w prawie krajowym, lecz odnosi się również do jakości danego prawa, które powinno być dostępne dla zainteresowanej osoby, a jego skutki powinny być możliwe do przewidzenia. Jednakże to władze krajowe, w szczególności sądy, ponoszą podstawową odpowiedzialność za interpretowanie i stosowanie prawa krajowego (zob. między innymi *Delfi AS przeciwko Estonii* [WI], nr 64569/09, § 120, ETPCz 2015 r.).

60. Trybunał zauważa, że sekcję zwłok przeprowadzono na podstawie art. 25 ustawy o opiece szpitalnej i art. 12 ust. 3 ustawy o chowaniu zmarłych. Sądy krajowe oparły swoją ocenę sprawy skarżącej na tych właśnie przepisach (zob. par. 38 i 42 powyżej). Zważywszy, że Trybunał nie dostrzega żadnego uzasadnionego powodu, aby kwestionować wykładnię tych przepisów przez sądy krajowe, uznaje on, że ingerencja, której dotyczy skarga, była „przewidziana przez ustawę”.

(b) Uprawniony cel

61. Chociaż skarżąca przyznała, że badania pośmiertne mogą służyć celowi ochrony zdrowia, argumentowała, że sekcja zwłok jej syna nie przyczyniła się do postępu nauki ani do nowych odkryć, lecz ostatecznie służyła jedynie potwierdzeniu jego indywidualnej diagnozy. W związku z tym w niniejszej sprawie ten konkretny uprawniony cel nie został osiągnięty.

62. Rząd oświadczył, że art. 25 ustawy o opiece szpitalnej służy uzasadnionemu celowi – mianowicie ochronie zdrowia, co jednoznacznie wynika z prac przygotowawczych nad tym przepisem:

- Po pierwsze, sekcja zwłok często stanowi jedyną dla lekarza prowadzącego możliwość zweryfikowania własnej diagnozy i zastosowanej terapii. Ponadto sekcja zwłok umożliwia ustalenie przyczyn niepowodzenia leczenia.

- Po drugie, systematycznie przeprowadzane badania pośmiertne pozwalają na gromadzenie przez organy służby zdrowia pewnych danych dotyczących istnienia i częstotliwości występowania poszczególnych chorób i przyczyn zgonów, umożliwiając im tym samym podejmowanie szeroko zakrojonych działań zapobiegawczych i zaradczych.

- Po trzecie, wyniki sekcji zwłok mogą być szczególnie istotne dla krewnych zmarłego, ponieważ często dostarczają istotnych wskazówek na

temat genetycznych predyspozycji do niektórych chorób, umożliwiając tym samym wczesną profilaktykę.

63. Rząd stwierdził, że badania pośmiertne są zatem ważne nie tylko w celu uzyskania jasności co do diagnozy i kontroli jakości; zbadanie dokładnego charakteru choroby Y.M. mogło również – poprzez wykrycie ewentualnych wad genetycznych – być ważne dla skarżącej i dzieci, jakie mogłaby urodzić w przyszłości.

64. Rząd stwierdził, że austriacki Sąd Najwyższy słusznie zauważył w swoim wyroku w niniejszej sprawie, że celem prawnym wspomnianych przepisów było umożliwienie specjalistom zdobycia dodatkowej wiedzy (medycznej) bez konieczności istnienia wcześniejszego zamiaru lub możliwości po stronie tych specjalistów wykorzystania danych i informacji uzyskanych w jakiegokolwiek indywidualnej sprawie do celów ściśle naukowych. Interesom osób żyjących przypisywano zatem większą wagę niż interesom osób zmarłych, zgodnie z zasadą *mors auxilium vitae*.

65. Trybunał zauważa, że Sąd Najwyższy orzekł, iż wyeliminowanie wszelkich wątpliwości diagnostycznych (zob. par. 33 powyżej), jak miało to miejsce w przypadku syna skarżącej, również może służyć celowi ochrony zdrowia publicznego. Trybunał przyjmuje zatem, że sekcja zwłok została przeprowadzona w celu zabezpieczenia interesów naukowych i służyła uzasadnionemu celowi ochrony zdrowia innych osób, jak wyczerpująco wykazano w uzasadnieniu Sądu Najwyższego, a także w powyższych oświadczeniach Rządu.

(c) Proporcjonalność ingerencji

(i) Oświadczenia skarżącej

66. Skarżąca podniosła zarzut, że sekcja zwłok i pobranie narządów nie zostały przeprowadzone *lege artis*, co samo w sobie stanowiło naruszenie art. 9 Konwencji, jako że czynności te spowodowały deformację ciała Y.M.

67. Skarżąca argumentowała ponadto, że ani art. 25 ustawy o opiece szpitalnej, ani art. 12 ustawy o chowaniu zmarłych nie przewidywały wyważania interesów i że w odniesieniu do jej sprawy nie przeprowadzono takiego wyważenia. Prawo nie przewidywało jakiegokolwiek możliwości wyrażenia sprzeciwu wobec sekcji zwłok ze względów religijnych.

68. Skarżąca twierdziła, że sekcję zwłok Y.M. przeprowadzono bez jakiegokolwiek konieczności medycznej. Wspomniany wyżej biegły dr V. potwierdził w swojej opinii, że wyniki sekcji zwłok nie zostały włączone do dokumentacji zmarłego Y. M. i nie przyniosły żadnych nowych odkryć medycznych. W związku z tym [sekcja zwłok] nie służyła celowi poprawy zdrowia lub bezpieczeństwa publicznego. Sekcja zwłok posłużyła jedynie do potwierdzenia wcześniej postawionych diagnoz. Skarżąca oświadczyła, że cel kontroli jakości nie był proporcjonalny do tak poważnej ingerencji w jej prawa wynikające z art. 8 i 9 Konwencji.

(ii) *Oświadczenia Rządu*

69. Rząd oświadczył, że w odpowiednich przepisach (art. 25 ustawy o opiece szpitalnej i, odpowiednio, art. 12 ust. 3 ustawy o chowaniu zmarłych – zob. par. 38 i 42 powyżej), ustawodawca austriacki zachował właściwą równowagę interesów definiując dla celów ochrony zdrowia te przypadki, w których w szpitalu publicznym badanie pośmiertne musi zostać przeprowadzone niezależnie od okoliczności i w których nie ma miejsca na uznaniowość w odniesieniu do jakiegokolwiek indywidualnego przypadku. W sytuacji, gdy lekarz prowadzący leczenie pacjenta uznał, że istnieje interes naukowy (w szczególności z uwagi na wątpliwości diagnostyczne) związany z przeprowadzeniem sekcji zwłok po śmierci pacjenta, indywidualne interesy krewnych takiego pacjenta należało zignorować. Obowiązujące przepisy prawa gwarantowały w każdym przypadku, że badania pośmiertne będą przeprowadzane tylko w absolutnie niezbędnym zakresie.

70. Rząd stwierdził, że we wszystkich trzech instancjach sądy krajowe uważnie i kompleksowo rozpoznały zarzuty skarżącej, analizując punkt po punkcie, czy działania lekarzy były zgodne z prawem. Sądy przeanalizowały wszystkie istotne dowody, przesłuchały licznych świadków (w tym lekarzy zaangażowanych w sprawę i innych lekarzy), skonsultowały się z Rzecznikiem Praw Pacjenta i uzyskały kilka opinii biegłych. Zbadanie dowodów należało do sądów krajowych; nie można było uznać, że sądy dopuściły się błędów w tym względzie.

71. Rząd ponownie podkreślił, że zarówno sądy krajowe, jak i biegli w swoich opiniach zgodnie doszli do wniosku, że istniały wątpliwości co do diagnozy w rozumieniu art. 25 ustawy o opiece szpitalnej. Prawdą było, że występowały istotne wskazania do zdiagnozowania zespołu suszonej śliwki. Jednakże ostateczne potwierdzenie tej diagnozy – zwłaszcza w świetle faktu, że niektóre objawy występowały również w przypadku innych, podobnych wad rozwojowych – było możliwe jedynie w drodze przeprowadzenia sekcji zwłok. W związku z tym przeprowadzono sekcję zwłok, z jednej strony w celu wyjaśnienia ponad wszelką wątpliwość przyczyny zgonu, a z drugiej strony w celu wyjaśnienia, czy taka choroba może wystąpić u jakiegokolwiek przyszłego rodzeństwa lub potomków rodzeństwa. Sekcja zwłok syna skarżącej była zatem konieczna ze względu na interes naukowy w rozumieniu art. 25 ustawy o opiece szpitalnej i słusznie została przeprowadzona bez zgody skarżącej. Z opinii biegłych wynikało również, że sekcja zwłok została przeprowadzona *lege artis* oraz że sporządzono szczegółowy, wysokiej jakości protokół z sekcji zwłok. Pobranie i czasowe przechowywanie narządów poza ciałem stanowiło część standardowej procedury badania pośmiertnego i było konieczne w celu zabezpieczenia interesów naukowych; w przypadku syna skarżącej zostało ono przeprowadzone w sposób właściwy i profesjonalny.

72. Rząd wyraził zatem pogląd, że sekcja zwłok syna skarżącej nie stanowiła naruszenia jej praw wynikających z art. 8 Konwencji.

73. Powołując się na ustalenia Sądu Najwyższego w tej kwestii (zob. par. 33 powyżej), Rząd oświadczył, że nie doszło również do naruszenia art. 9 Konwencji.

(iii) Ocena Trybunału

α. Zasady ogólne

74. Trybunał po raz kolejny stwierdza, że przy ustalaniu, czy zaskarżony środek był „konieczny w społeczeństwie demokratycznym”, Trybunał rozważy, czy w świetle sprawy jako całości powody przytoczone dla uzasadnienia takiego środka były właściwe i wystarczające dla celów ust. 2 art. 8 (zob. między innymi, *Paradiso i Campanelli przeciwko Włochom* [WI], nr 25358/12, § 179, 24 stycznia 2017 r., wraz z dalszymi odniesieniami).

75. W sprawach wynikających ze skarg indywidualnych zadaniem Trybunału nie jest dokonywanie abstrakcyjnego przeglądu odpowiednich przepisów lub praktyk; musi on w miarę możliwości ograniczyć się, nie pomijając ogólnego kontekstu, do zbadania kwestii podniesionych w rozpoznawanej sprawie (*ibid.*, § 180, z dalszymi odniesieniami).

76. Zgodnie z ugruntowanym orzecznictwem Trybunału pojęcie konieczności zakłada, że odnośna ingerencja odpowiada pilnej potrzebie społecznej, a w szczególności, że jest proporcjonalna do realizowanego celu zgodnego z prawem, z uwzględnieniem właściwej równowagi, którą należy zachować między odpowiednimi konkurującymi interesami (zob. *A, B i C przeciwko Irlandii*, cyt. powyżej, § 229).

77. Przy ustalaniu, czy ingerencja była „konieczna w społeczeństwie demokratycznym”, Trybunał weźmie pod uwagę fakt, że władzom krajowym pozostawiono margines oceny, a ich decyzja podlega kontroli Trybunału pod kątem zgodności z wymogami Konwencji (zob. *X, Y i Z przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 22 kwietnia 1997 r., § 41, *Sprawozdania* 1997-II).

78. Trybunał przypomina, że przy określaniu zakresu marginesu oceny, z którego państwo może w każdym przypadku korzystać na mocy art. 8 przy ocenie danej sprawy, pod uwagę należy wziąć szereg czynników (zob. między innymi *S.H. i inni przeciwko Austrii* [WI], nr 57813/00, § 94, ETPCz 2011 r.; oraz *Hämäläinen przeciwko Finlandii* [WI], nr 37359/09, § 67, ETPCz 2014 r.). Tam, gdzie w grę wchodzi szczególnie ważny aspekt istnienia lub tożsamości jednostki, margines przyznany państwu będzie zazwyczaj ograniczony (zob. *Evans przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [WI], nr 6339/05, § 77, ETPCz 2007-V). Jednakże, jeżeli wśród państw członkowskich Rady Europy brak konsensusu co do względnej wagi interesu lub co do najlepszych środków jego ochrony (szczególnie gdy sprawa dotyczy delikatnych kwestii moralnych lub etycznych), margines ten będzie szerszy (*ibid.*, § 77; zob. także *A, B i C przeciwko Irlandii*, cyt. powyżej, § 232). Szeroki margines swobody oceny przyznaje się zazwyczaj wtedy, gdy na państwie spoczywa obowiązek zachowania równowagi pomiędzy

konkurującymi ze sobą interesami prywatnymi i publicznymi lub prawami wynikającymi z Konwencji (zob. *Evans*, cyt. powyżej, § 77, oraz *Dickson przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [WI], nr 44362/04, § 78, ETPCz 2007-V; zob. także, *mutatis mutandis*, *Vavříčka i inni przeciwko Republice Czeskiej* [WI], nr 47621/13 i 5 pozostałych, §§ 275 i 280, 8 kwietnia 2021 r.).

79. W sprawie dotyczącej ekshumacji przeprowadzonej wbrew woli pozostałych przy życiu członków rodziny na potrzeby śledztwa, Trybunał orzekł, że władze państwowe są zobowiązane do osiągnięcia należytej równowagi między wymogami skutecznego śledztwa na podstawie art. 2 a ochroną prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego stron śledztwa i innych osób, których ono dotyczy, na podstawie art. 8. Trybunał uznał w tym kontekście, że wymogi skuteczności śledztwa należy w możliwie najwyższym stopniu pogodzić z prawem do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego. Mogą zachodzić okoliczności, w których ekshumacja będzie uzasadniona pomimo sprzeciwu rodziny (zob. *Solska i Rybicka*, cyt. powyżej, § 121).

β. Zastosowanie w niniejszej sprawie

80. Trybunał uznaje, że niniejsza sprawa dotyczy uregulowania badań pośmiertnych w szpitalach publicznych oraz kwestii, czy i w jakich przypadkach bliskim krewnym zmarłego należy przyznać prawo do sprzeciwu wobec badania pośmiertnego z powodów związanych z życiem prywatnym i religią w przypadku, gdy na korzyść takiego środka jednoznacznie przemawiają interesy zdrowia publicznego. Dotyczy ona zatem wrażliwych kwestii moralnych i etycznych oraz wymaga zachowania równowagi między sprzecznymi interesami prywatnymi i publicznymi. W tym kontekście Trybunał przypomina, że na Układających się Państwach spoczywa obowiązek pozytywny, wynikający z art. 8, podjęcia odpowiednich środków w celu ochrony zdrowia osób podlegających ich jurysdykcji. (zob. *Vavříčka i inni*, cyt. powyżej, § 282). W związku z tym przysługujący państwu margines oceny należy uznać za szeroki.

81. W szczególności niniejsza sprawa wymagała wyważenia między, z jednej strony, ochroną zdrowia innych osób poprzez przeprowadzenie sekcji zwłok (zob. par. 65 powyżej), a z drugiej strony ochroną prawa skarżącej do poszanowania jej życia prywatnego i rodzinnego (art. 8) oraz jej prawa do uzewnętrzniania religii (art. 9).

82. W niniejszej sprawie skarżąca podnosiła przede wszystkim zarzut, że sekcji zwłok jej syna nie przeprowadzono *lege artis*. Trybunał zauważa jednak, iż w opinii biegłego patomorfologa dr L. (zob. par. 28 powyżej) jednoznacznie stwierdzono, że sekcja zwłok została przeprowadzona *lege artis*. Trybunał nie znajduje podstaw, by kwestionować to ustalenie.

83. Po drugie, skarżąca podniosła, że przy podejmowaniu przez szpital decyzji o przeprowadzeniu sekcji zwłok pod uwagę należało wziąć jej przekonania religijne. Zarzuciła, że obowiązujące przepisy prawa nie

przewidywały przeprowadzenia wyważenia interesów, a także że szpital nie przeprowadził takiego wyważenia.

84. Trybunał zauważył, że prawo austriackie nie we wszystkich przypadkach przyznaje prawo do sprzeciwu wobec sekcji zwłok bliskich krewnych z powodów religijnych lub jakichkolwiek innych. Trybunał nie znajduje podstaw, by kwestionować takie rozwiązanie prawne. Prawa wynikające z art. 8 i 9 nie mają charakteru bezwzględnego, a zatem nie wymagają od Układających się Państw przyznania bezwzględnego prawa do wnoszenia sprzeciwu w tym zakresie.

85. Po trzecie, Trybunał zauważa, że sekcję zwłok przeprowadzono na podstawie art. 25 ustawy o opiece szpitalnej i art. 12 ust. 3 ustawy o chowaniu zmarłych (zob. par. 60 powyżej). W związku z tym uważa za właściwe dokonanie oceny odpowiednich rozwiązań ustawodawczych. Zgodnie z art. 25 ustawy o opiece szpitalnej, a także odpowiadającym mu art. 12 ust. 3 ustawy o chowaniu zmarłych (zob. par. 38 i 42 powyżej), w przypadku zgonu w szpitalu publicznym przeprowadza się sekcję zwłok – bez względu na to, czy bliscy krewni wyrażają zgodę – jeżeli jest to konieczne, między innymi, w celu zabezpieczenia interesów naukowych lub innych interesów publicznych. Jeżeli zabezpieczenie takich interesów nie jest konieczne i żadne z pozostałych kryteriów wymienionych w art. 25 ustawy o opiece szpitalnej nie ma zastosowania, sekcję zwłok można przeprowadzić wyłącznie za zgodą najbliższych krewnych osoby zmarłej. A zatem przepisy prawa nie dają władzom prawa do przeprowadzania sekcji zwłok w każdym przypadku. Trybunał zauważa jednak, że austriacki ustawodawca przyznał pierwszeństwo interesom nauki i zdrowia innych osób wobec religijnych lub jakichkolwiek innych powodów sprzeciwu ze strony krewnych zmarłej osoby w przypadkach konieczności ochrony interesów naukowych – w szczególności, gdy mamy do czynienia z przypadkiem niejednoznacznym z punktu widzenia diagnozy.

86. Trybunał zwraca uwagę na argumentację Rządu, zgodnie z którą postęp współczesnej medycyny do pewnego stopnia był możliwy dzięki badaniom pośmiertnym ustalającym przyczynę śmierci i przyczyniającym się do zapobiegania wykrytym w ten sposób chorobom i dolegliwościom u osób żyjących (zob. również prace przygotowawcze dotyczące art. 25 ustawy o opiece szpitalnej, cyt. w par. 39 powyżej) – niezależnie od przekonań religijnych czy innych. Innymi słowy, *mortui vivos docent* – „zmarli uczą żywych”. W tym kontekście Trybunał zwrócił również uwagę na długotrwałą i pieczołowicie pielęgnowaną tradycję prawa dotyczącego sekcji zwłok w Austrii, które jest postrzegane jako integralny element wolności nauki, objętej gwarancjami konstytucyjnymi (zob. par. 36 i 40 powyżej). Prawo to jest ściśle powiązane z obowiązkami pozytywnymi wynikającymi z Konwencji, szczególnie z artykułów 2 i 8, podjęcia odpowiednich środków w celu ochrony zdrowia osób podlegających jurysdykcji Państwa (zob. *Vavříčka i inni*, cyt. powyżej, § 282).

87. Trybunał uważa zatem, że uprawniony cel, na który powołuje się Rząd, a mianowicie ochrona zdrowia innych osób poprzez przeprowadzanie sekcji zwłok, ma w niniejszej sprawie znaczenie i rangę szczególną. Jednocześnie Trybunał zdaje sobie w tym kontekście sprawę z interesu skarżącej polegającym na zapewnieniu, by szczątki jej zmarłego syna zostały uszanowane do celów pogrzebu. Skarżąca od samego początku wskazywała, że ta kwestia ma dla niej istotne znaczenie (zob. par. 7, 9 i 11 powyżej; por. *Solska i Rybicka*, cyt. powyżej, § 122).

88. Trybunał odnotowuje, że dowody przeprowadzone w toku postępowania krajowego potwierdziły zgodność przeprowadzenia sekcji zwłok z prawem. W opiniach dwóch biegłych ustalono, że sekcję przeprowadzono w celu potwierdzenia wcześniejszej diagnozy (zob. par. 27-28 powyżej) i że jednoznacznie służyła ona celowi zabezpieczenia interesów naukowych. Biegli stwierdzili, że tzw. zespół suszonej śliwki to choroba, która nie została jeszcze wystarczająco zbadana; ponadto, istnieje również inna choroba o podobnych objawach, w związku z czym sekcja zwłok Y.M. miała na celu zapewnienie jasności diagnostycznej w odniesieniu do jego przypadku. Trybunał jest zatem przekonany, zgodnie z ustaleniami sądów krajowych, że wymóg prawny istnienia interesu naukowego w przeprowadzeniu sekcji zwłok został w niniejszej sprawie spełniony.

89. Jednakże, nawet jeżeli rzeczywiście istniał interes naukowy związany z przeprowadzeniem sekcji zwłok, Trybunał przypomina, że art. 25 ustawy o opiece szpitalnej stanowi, iż sekcję zwłok można przeprowadzić w takich okolicznościach tylko wtedy, gdy jest to „konieczne” w celu zabezpieczenia takiego interesu naukowego, co pozostawia pewien zakres swobody, w tym co do zakresu koniecznej interwencji, lekarzom decydującym o tym, czy w danym przypadku należy przeprowadzić sekcję zwłok. Nie wyklucza to zatem, że można lub należy przeprowadzić wyważenie konkurujących ze sobą praw i interesów. Trybunał jest zdania, że w sprawie skarżącej personel szpitala publicznego odpowiedzialny za tę decyzję nie uwzględnił powodów, dla których sprzeciwiła się ona przeprowadzeniu sekcji zwłok swojego syna (zob. par. 9 powyżej). Z kolei Sąd Apelacyjny, który oddalił roszczenie skarżącej o odszkodowanie (zob. par. 30 powyżej), nie dokonał wyważenia znaczenia interesu naukowego związanego z sekcją zwłok w świetle szczególnego prywatnego interesu skarżącej polegającego na tym, by ciało jej syna pozostało „w możliwie nienaruszonym stanie” ze względu na wymogi pochówku zgodnego z zasadami jej religii (zob. par. 7 powyżej). Jakkolwiek Trybunał przyjmuje, że władze krajowe dysponują szerokim marginesem oceny (zob. par. 80 powyżej), wydaje się, że w niniejszej sprawie nie przeprowadziły one jakiegokolwiek wyważenia sprzecznych interesów.

90. Trybunał zauważa, że skarżąca miała możliwość wniesienia skarg dotyczących naruszenia jej praw wynikających z art. 8 i 9 do Sądu Najwyższego, a ten ostatni odniósł się w pewnym stopniu do

proporcjonalności ingerencji w jej prawa, akceptując rozwiązania ustawodawcze i potwierdzając istnienie interesu naukowego związanego z materiałem pobranym podczas sekcji zwłok. Uznał, że w niniejszej sprawie przeprowadzenie takich czynności leżało w interesie zdrowia publicznego ze względu na ocenę opieki medycznej, jaką objęto syna skarżącej, wyeliminowanie niejasności diagnostycznych i rozwój wiedzy naukowej (zob. par. 33 powyżej). Jednakże powody wyrażenia przez skarżącą sprzeciwu wobec sekcji zwłok właściwie zupełnie nie zostały przeanalizowane czy też zostały uwzględnione w stopniu znikomym. Sąd Najwyższy nie odniósł się zatem w wystarczającym stopniu do jej indywidualnych praw wynikających z art. 8 i 9 Konwencji oraz „konieczności” przeprowadzenia sekcji zwłok w tym świetle.

91. Powyższe rozważania są wystarczające, aby Trybunał mógł stwierdzić, że w przedmiotowej sprawie władze nie zachowały właściwej równowagi między sprzecznymi interesami poprzez pogodzenie w najwyższym możliwym stopniu wymogów zdrowia publicznego z prawem do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego (por. *Solska i Rybicka*, cyt. powyżej, § 121; zob. par. 79 powyżej), a ponadto nie uwzględniły odpowiednio interesu skarżącej związanego z pochowaniem syna w sposób zgodny z jej przekonaniem religijnym. Takie zaniechanie wyważenia sprecznych interesów stanowiło naruszenie art. 8 i 9 Konwencji.

II. ZARZUT NARUSZENIA ARTYKUŁU 8 KONWENCJI W ZWIĄZKU Z OBOWIĄZKIEM UJAWNIECIA INFORMACJI

92. Skarżąca podniosła zarzut naruszenia art. 8 Konwencji, wskazując, że szpital nie wywiązał się z obowiązku poinformowania jej o zakresie sekcji zwłok i pobraniu narządów wewnętrznych jej zmarłego syna. Oświadczyła, że brak udzielenia informacji dotyczących sekcji zwłok miał wpływ na wybór organizacji pogrzebu jej syna, który ona i jej mąż zdecydowanie pragnęli zorganizować stosownie do swoich przekonań religijnych.

A. Dopuszczalność skargi

1. Zastosowanie artykułu 8 Konwencji

93. Trybunał przypomina, że prawo dostępu do informacji dotyczących życia prywatnego i/lub rodzinnego danej osoby rodzi problem w kontekście art. 8 Konwencji (zob. między innymi, *Roche przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [WI], nr 32555/96, §§ 155-56, ETPCz 2005-X; oraz, w szczególności, *Łozowi przeciwko Rosji*, nr 4587/09, § 32, 24 kwietnia 2018 r., gdzie Trybunał uznał, iż przepis art. 8 ma zastosowanie do sytuacji, w której rodzina ofiary morderstwa nie została poinformowana o jej śmierci i nie mogła uczestniczyć w pogrzebie).

94. Trybunał orzekał, że pojęcia „życia prywatnego” i „życia rodzinnego” obejmują prawo do pochowania bliskiego krewnego i do obecności przy pochówku (zob. *Gülbahar Özer i Yusuf Özer przeciwko Turcji* (nr 64406/09, § 26, 29 maja 2018 r., z dalszymi odniesieniami). W sprawach *Pannullo i Forte przeciwko Francji* (nr 37794/97, §§ 35-36, ETPCz 2001-X) i *Girard przeciwko Francji* (nr 22590/04, § 107, 30 czerwca 2011 r.) Trybunał uznał, że nadmierne opóźnienie w zwrocie ciała po sekcji zwłok lub pobranych części ciała po zakończeniu odpowiedniego postępowania karnego może stanowić ingerencję zarówno w „życie prywatne”, jak i „życie rodzinne” pozostałych przy życiu członków rodziny. W sprawie *Hadri-Vionnet przeciwko Szwajcarii* (nr 55525/00, § 52, 14 lutego 2008 r.) Trybunał orzekł, że umożliwienie skarżącej obecności na pogrzebie dziecka urodzonego jako martwe, w tym odpowiedni transport zwłok i ceremonia, również wchodzi w zakres zarówno „życia prywatnego”, jak i „życia rodzinnego” w rozumieniu art. 8. Trybunał orzekł również, że niemożność wypełnienia przez matkę obowiązków religijnych przy grobie dziecka, które urodziło się martwe, stanowi kwestię związaną z pojęciem „życia rodzinnego” w rozumieniu art. 8 Konwencji (zob. *Yıldırım przeciwko Turcji* (dec.), 25327/02, 11 września 2007 r.).

95. Uwzględniając własne orzecznictwo dotyczące pozostających przy życiu członków rodziny oraz wyżej wymienione okoliczności, Trybunał stwierdza, że skarga skarżącej dotycząca obowiązku ujawnienia przez szpital informacji dotyczących sekcji zwłok jej syna wchodzi w zakres prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego.

2. Zastrzeżenie Rządu dotyczące niewyczerpania środków krajowych odwoławczych

96. Rząd argumentował, że jeżeli rzeczywiście można byłoby stwierdzić, że skarżąca podniosła zarzut naruszenia art. 8 przed sądami krajowymi w związku z obowiązkiem ujawnienia informacji przez szpital, to uczyniła to jedynie co do istoty – to znaczy bez powoływania się na art. 8. W związku z tym uznał skargę za niedopuszczalną z powodu niewyczerpania krajowych środków odwoławczych.

97. Skarżąca nie wypowiedziała się na temat dopuszczalności tej części skargi.

98. Trybunał zauważył, że kwestia zakresu przekazanych informacji dotyczących sekcji zwłok jej syna była rzeczywiście jednym z elementów postępowania w krajowym postępowaniu dotyczącym odszkodowania (zob. par. 21 powyżej), pomimo faktu, iż skarżąca nie odniosła się konkretnie do art. 8 Konwencji w toku tego postępowania. Przypomina, że wystarczy, by skarżąca przedstawiła daną skargę przed sądami krajowymi co do istoty (zob. między innymi, *Vučković i inni przeciwko Serbii* (zastrzeżenie wstępne) [WI], nr 17153/11 i 29 pozostałych, § 72, 25 marca 2014 r.). Oddała zatem

zastrzeżenie Rządu dotyczące niewyczerpania krajowych środków odwoławczych w odniesieniu do tej części skargi.

3. *Konkluzja*

99. Trybunał stwierdza, iż niniejsza skarga nie jest oczywiście bezzasadna w rozumieniu art. 35 ust. 3 a) Konwencji. Ponadto zauważa, że nie jest również niedopuszczalna z jakichkolwiek innych przyczyn. Musi zatem zostać uznana za dopuszczalną.

B. Meritum skargi

1. *Oświadczenia skarżącej*

100. Skarżąca podniosła zarzut, że członkowie personelu medycznego – gdy powiedziała, że sprzeciwia się sekcji zwłok ze względów religijnych – początkowo poinformowali ją, że sekcja nie zostanie przeprowadzona. Później szpital wyjaśnił jej, że planowana sekcja zwłok zostanie przeprowadzona jedynie w niewielkim zakresie i będzie wymagała tylko niewielkiego nacięcia o długości około 4 cm. W dalszym ciągu wyrażała sprzeciw, lecz sekcję zwłok przeprowadzono mimo to, bez zgody jej samej i jej męża.

101. Oświadczyła ponadto, że nie poinformowano jej o pobraniu wszystkich narządów wewnętrznych (w tym układu moczowego, co sprawiło, że nie można było rozpoznać płci dziecka) ani o tym, że ciało wypełniono watą. Sekcja zwłok i pobranie narządów uniemożliwiło pochówek zgodny z jej przekonaniami religijnymi.

102. Skarżąca wskazała, że zespół stresu pourazowego, którego doznała, wynikał bezpośrednio z szoku, jakiego doznała na widok ciała dziecka w tak zaskakującym stanie podczas ceremonii pogrzebowej. Gdyby wiedziała, że zwłoki jej dziecka przeszły tak rozległą sekcję zwłok, nigdy nie zaplanowałaby i nie przeprowadziłaby ceremonii pogrzebowej w Turcji (pochowałaby syna w Austrii).

2. *Oświadczenia Rządu*

103. Rząd argumentował, że obowiązek lekarzy udzielania informacji i wyjaśnień krewnym osoby zmarłej wynika *mutatis mutandis* z art. 5a ustawy o opiece szpitalnej i art. 30 ustawy o opiece szpitalnej kraju związkowego Vorarlberg jako dodatkowy obowiązek wynikający z umowy o leczenie. Wyjaśnienia takie zazwyczaj mają na celu zapobieganie możliwym do przewidzenia szkodom. Rząd dodał, że zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego istnienie i zakres obowiązku udzielenia informacji na podstawie umowy prawa prywatnego w każdym przypadku zależą od okoliczności konkretnej sprawy. Trudno byłoby wydać ogólne stwierdzenia dotyczące tego, kiedy dokładnie zastosowanie ma obowiązek ostrzegania i

informowania. Można jednak uznać, że norma, jaką należy zastosować, staje się bardziej rygorystyczna w zależności od powagi szkody, która może wynikać z określonego ryzyka. Jednak bez względu na okoliczności, obowiązek ujawnienia informacji wygasa w momencie, w którym staje się oczywiste, że takie ujawnienie zagroziłoby interesom osoby, która ma zostać poinformowana.

104. Rząd argumentował, że obowiązek lekarza dotyczący poinformowania pacjenta o zabiegu medycznym nie znajduje zastosowania w takim samym zakresie w odniesieniu do przedmiotowej sprawy: w niniejszej sprawie nie występował obowiązek ujawnienia informacji, ponieważ sprawa nie dotyczyła prawa do samostanowienia pacjenta, którego integralność fizyczna została bezprawnie i nieodwracalnie naruszona w następstwie zastosowania określonego środka leczniczego (zob. przywołany powyżej wyrok Sądu Najwyższego, par. 32-34 powyżej). Rząd uznał, że w przedmiotowej sprawie chodzi raczej o prawa krewnych po śmierci pacjenta, dlatego też należało zastosować inne zasady dotyczące obowiązku udzielania informacji przez lekarzy.

3. Ocena Trybunału

105. W pierwszej kolejności Trybunał zauważa, że nie zakwestionowano, iż szpital, którego dotyczy sprawa jest instytucją publiczną i że działania lub zaniechania jego personelu medycznego – w tym lekarzy, którzy podjęli decyzję o przeprowadzeniu i przeprowadzili sekcję zwłok – mogą pociągać za sobą odpowiedzialność pozwanego państwa na podstawie Konwencji (zob. *Glass przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, nr 61827/00, § 71, ETPCz 2004-II, oraz *Elberte*, cyt. powyżej, § 106).

106. Trybunał podkreśla, że o ile zasadniczym celem art. 8 jest ochrona jednostki przed arbitralną ingerencją władz publicznych, mogą istnieć obowiązki pozytywne nieodłącznie związane z efektywnym „poszanowaniem” życia rodzinnego. W obu kontekstach należy uwzględnić sprawiedliwą równowagę, jaką należy osiągnąć między sprzecznymi interesami jednostki i wspólnoty jako całości, a także w obu kontekstach państwu przysługuje pewien margines uznania (zob. *Hokkanen przeciwko Finlandii*, wyrok z dnia 23 września 1994 r., Seria A nr 299-A, str. 20, § 55; oraz *Pannullo i Forte*, cyt. powyżej, § 35).

107. W zakresie wyboru sposobu wywiązywania się z obowiązków pozytywnych państwom przysługuje szeroki margines uznania (zob. *A, B i C przeciwko Irlandii* [WI], nr 25579/05, § 249, ETPCz 2010 r.).

108. Istotą skargi skarżącej nie jest zarzut, że państwo nie działało w określony sposób, lecz że zaniechało działania (zob. *Airey przeciwko Irlandii*, 9 października 1979 r., § 32, seria A nr 32); skarżąca podniosła zarzut, że szpital, który nie poinformował jej o zakresie sekcji zwłok i pobraniu narządów, naruszył jej prawa zagwarantowane na mocy art. 8 Konwencji.

Trybunał uznaje za właściwe, by zbadać niniejszą sprawę z punktu widzenia obowiązku pozytywnego pozwanego państwa przewidzianego przepisem art. 8 Konwencji (zob. podobnie, *Łozowi*, cyt. powyżej, § 37).

109. W celu ustalenia, czy w niniejszej sprawie spełnione zostały wymogi art. 8 Konwencji, Trybunał w pierwszej kolejności zbada, czy w Austrii istniały odpowiednie ramy prawne dotyczące ewentualnego obowiązku ujawnienia bliskim krewnym informacji dotyczących zakresu i sposobu przeprowadzenia sekcji zwłok osoby zmarłej (zob., *mutatis mutandis*, *Łozowi*, cyt. powyżej, § 39).

110. Trybunał zauważa, że w przedmiotowej sprawie Sąd Najwyższy orzekł, iż przepisy dotyczące prawa pacjenta do informacji nie miały bezpośredniego zastosowania, ponieważ dotyczyły leczenia osób żyjących i miały na celu umożliwienie pacjentom podejmowania świadomych wyborów w odniesieniu do ich własnego zdrowia (zob. par. 34 powyżej). Rząd argumentował, że obowiązek lekarzy udzielania informacji i wyjaśnień krewnym osoby zmarłej wynika *mutatis mutandis* z art. 5a ustawy o opiece szpitalnej, ale nie miał zastosowania w takim samym zakresie, w jakim miał zastosowanie do osób żyjących.

111. Trybunał zauważa, że wydaje się, iż w prawie austriackim nie istnieje jasna zasada regulująca zakres informacji, które muszą lub nie muszą być przekazywane bliskim krewnym zmarłej osoby poddanej sekcji zwłok.

112. Niemniej jednak, zdaniem Trybunału taki brak jasnej zasady nie jest sam w sobie wystarczający, aby stwierdzić naruszenie pozytywnych obowiązków państwa pozwanego wynikających z art. 8 Konwencji w niniejszej sprawie (zob. *Łozowi*, cyt. powyżej, § 42).

113. W dalszej kolejności Trybunał zbada zatem, czy w danych okolicznościach władze austriackie podjęły uzasadnione kroki w celu dostarczenia skarżącej informacji na temat zakresu przeprowadzonej sekcji zwłok.

114. Trybunał orzekł – w sprawie, w której pracownicy państwowi zorganizowali pochówek dziecka skarżącej bez poinformowania jej o czasie i miejscu zdarzenia – że obowiązkiem Układających się Państw jest zorganizowanie służb państwa i przeszkolenie przedstawicieli państwa w taki sposób, aby mogli oni spełniać wymogi Konwencji. Stwierdził ponadto, że w dziedzinie tak osobistej i trudnej, jak postępowanie w przypadku śmierci bliskiego krewnego, władze muszą wykazać się szczególnie wysokim stopniem staranności i ostrożności (zob. *Hadri-Vionnet*, cyt. powyżej, § 56).

115. W niniejszej sprawie skarżąca właśnie straciła dziecko i znalazła się w sytuacji, w której nie przysługiwało jej prawo wyrażenia sprzeciwu wobec przeprowadzenia sekcji zwłok tego dziecka. Poinformowała personel szpitala, że zgodnie z jej przekonaniami religijnymi ciało zmarłego dziecka musi pozostać w stanie możliwie nienaruszonym w celu przeprowadzenia ceremonii pogrzebowej. Trybunał jest zdania, że te szczególne okoliczności są równie złożone jak te w sprawie *Hadri-Vionnet* (cyt. powyżej) i w

kontaktach ze skarżącą wymagały zachowania przez personel szpitala równie wysokiego stopnia szczególnej staranności i ostrożności. Zważywszy na fakt, że personel szpitala został poinformowany przez skarżącą o powodach jej sprzeciwu wobec sekcji zwłok, Trybunał uważa, że na szpitalu spoczywał jeszcze poważniejszy obowiązek udzielenia jej odpowiednich informacji na temat przeprowadzonych czynności i dalszych działań wobec ciała jej dziecka. Trybunał zauważa, że po śmierci syna skarżąca została poinformowana, że sekcja zwłok zostanie przeprowadzona pomimo jej sprzeciwu (zob. par. 9 powyżej). Informacji, czy rzeczywiście poinformowano ją, że wykonane zostanie „tylko małe nacięcie o długości około 4 cm”, nie można potwierdzić na podstawie dostępnych dokumentów (zob. par. 13 powyżej), a ponadto nie została ona ustalona przez sądy krajowe. Trybunał stwierdza jednak, że szpital nie poinformował skarżącej o zakresie sekcji zwłok, co spowodowało, że uważała, iż rytualne obmycie i ceremonia pogrzebowa zgodne z jej przekonaniami mogą się odbyć. Dlatego wraz z mężem przystąpiła do zorganizowania takiej ceremonii w Turcji.

116. Trybunał przypomina, iż Sąd Najwyższy stwierdził w swoim ostatecznym wyroku, że zainteresowani lekarze słusznie powstrzymali się od udzielenia skarżącej i jej mężowi szczegółowych wyjaśnień dotyczących zakresu sekcji zwłok (zob. par. 34 powyżej). Jednocześnie przyznał, że rutynowe pobieranie narządów podczas sekcji zwłok nie jest rzeczą powszechnie wiadomą, ale uznał, że pominięcie szczegółowych wyjaśnień dotyczących sekcji zwłok byłoby potencjalnie mniej obciążające dla krewnych zmarłego. Trybunał jest zdania, że argument Sądu Najwyższego, zgodnie z którym zaniechanie podania szczegółowych informacji byłoby mniej obciążające dla krewnych, może być uzasadniony w niektórych sytuacjach, ale nie uwzględnia szczególnej sytuacji w sprawie skarżącej: jasno stwierdziła ona, że zależy jej na pogrzebie zgodnym z jej przekonaniami, które wymagały, aby ciało jej syna pozostało w możliwie nienaruszonym stanie. Z tego względu szczegółowe informacje dotyczące zakresu sekcji zwłok miały dla niej szczególne znaczenie, o czym kilkakrotnie informowała szpital.

117. Trybunał uważa ponadto, że w szczególnych okolicznościach niniejszej sprawy szpital miał obowiązek poinformować skarżącą o pobraniu narządów jej syna. Trybunał odnotowuje w tym względzie, że Sąd Najwyższy orzekł, iż nie można uznać za rzecz powszechnie wiadomą, że podczas sekcji zwłok noworodka usuwane są wszystkie narządy. Rząd nie zakwestionował faktu, że personel szpitala początkowo zaprzeczał, jakoby usunął jakiegokolwiek organy, ale później przyznał, że faktycznie tak postąpiono. Narządy syna przekazano skarżącej dopiero po dwukrotnej interwencji Rzecznika Praw Pacjenta. Tego twierdzenia Rząd również nie zakwestionował.

118. Podsumowując, Trybunał uznaje, że personel szpitala wykazał się wobec skarżącej brakiem staranności i ostrożności wymaganej w danej

sytuacji. Uznaje (podobnie jak Sąd Okręgowy w Feldkirch jako sąd rozpoznający sprawę w pierwszej instancji – zob. par. 29 powyżej), że personel szpitala powinien był poinformować skarżącą i jej męża o zakresie sekcji zwłok ich syna. Informacje te były dla nich ważne, w szczególności ze względów religijnych, ponieważ miały kluczowe znaczenie dla zaplanowania ceremonii pogrzebowej, o czym bardzo wcześniej informowali szpital (zob. par. 7 powyżej).

119. Trybunał zauważa ponadto, że o ile w opiniach biegłych zgodnie stwierdzono, że sekcja zwłok była uzasadniona, aby móc wyjaśnić diagnozę, nie wspomniano w nich o konieczności przechowywania narządów ze względów naukowych lub innych przez kilka tygodni lub miesięcy (zob. par. 18 i 19 powyżej). Trybunał uważa, że w szczególnych okolicznościach sprawy, tj. w sytuacji, gdy skarżąca poinformowała szpital, że ciało jej syna powinno pozostać do czasu pogrzebu w możliwie nienaruszonym stanie (zob. par. 7 powyżej), obowiązkiem szpitala było poinformowanie skarżącej bez zbędnej zwłoki o pobraniu i miejscu przechowywania narządów jej syna.

120. Powyższe rozważania są wystarczające, aby Trybunał doszedł do wniosku, że w szczególnych okolicznościach sprawy doszło do naruszenia art. 8 Konwencji z powodu zaniechania przez szpital udzielenia skarżącej wystarczających informacji na temat zakresu sekcji zwłok jej syna oraz pobrania i miejsca przechowywania jego narządów.

III. ZARZUT NARUSZENIA ARTYKUŁU 13 KONWENCJI W ZWIĄZKU Z ARTYKUŁEM 8 I ARTYKUŁEM 9 KONWENCJI

121. Skarżąca podniosła zarzut na podstawie art. 13 w związku z art. 8 i 9 Konwencji, że nie przysługiwał jej żaden środek odwoławczy, z którego mogłaby skorzystać w celu zakwestionowania sekcji zwłok przed jej przeprowadzeniem. Artykuł 13 brzmi następująco:

„Każdy, kogo prawa i wolności zawarte w niniejszej Konwencji zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka odwoławczego do właściwego organu państwowego także wówczas, gdy naruszenia dokonały osoby wykonujące swoje funkcje urzędowe.”

122. Rząd stwierdził, iż skarżąca nie przedstawiła tego zarzutu w postępowaniu przed sądami krajowymi. W związku z tym uznał skargę za niedopuszczalną z powodu niewyczerpania krajowych środków odwoławczych.

123. Skarżąca nie wypowiedziała się na temat dopuszczalności skargi.

124. Trybunał przypomina, iż to Rządzie powołującym się na niewyczerpanie krajowych środków odwoławczych spoczywa obowiązek wykazania, że środek taki był w odpowiednim czasie skuteczny i dostępny w teorii i w praktyce, to znaczy był on dostępny, mógł zapewnić zadośćuczynienie w odniesieniu do zarzutów skarżącego oraz oferował uzasadnione perspektywy powodzenia (zob. *Molla Sali przeciwko Grecji* [WI], nr 20452/14, § 89, 19 grudnia 2018 r., z dalszymi odniesieniami).

Zauważa, że Rząd nie określił, z jakiego środka odwoławczego powinna była skorzystać skarżąca w celu wniesienia skargi, ani dlaczego taki środek byłby skuteczny w danych okolicznościach. Odrzuca zatem zastrzeżenie Rządu dotyczące rzekomego niewyczerpania krajowych środków odwoławczych.

125. Trybunał odnotowuje ponadto, że ta część skargi jest ściśle powiązana z wyżej omówioną skargą dotyczącą sekcji zwłok i w związku z tym również musi zostać uznana za dopuszczalną.

126. Jednakże, mając na uwadze swoje ustalenia w odniesieniu do art. 8 i 9 (zob. par. 80-91 powyżej), Trybunał nie uważa za konieczne odrębnego badania, czy w niniejszej sprawie doszło do naruszenia art. 13 (zob. *mutatis mutandis*, cytowane powyżej sprawy *Elberte*, § 147, oraz *Solska i Rybicka*, § 131).

IV. ZASTOSOWANIE ARTYKUŁU 41 KONWENCJI

127. Artykuł 41 Konwencji stanowi:

„Jeśli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej Protokołów, oraz jeśli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi potrzeba, słuszne zadośćuczynienie pokrzywdzonej stronie.”

A. Szkoda

128. Skarżąca domagała się 8500 EUR z tytułu szkody majątkowej (tj. opłaty, którą musiała uiścić z tytułu przerwanej ceremonii pogrzebowej w Turcji). W ramach szkody niemajątkowej domagała się 50.000 euro (EUR) z powodu stresu i frustracji doznanych w wyniku naruszenia Konwencji. Ponadto, skarżąca domagała się zadośćuczynienia w wysokości 25.800 EUR z tytułu „przyszłych szkód niemajątkowych”.

129. Rząd uznał te roszczenia za nadmierne. Rząd wskazał, że skarżąca nie wyszczególniła swoich roszczeń w odniesieniu do szkody majątkowej ani nie przedstawiła żadnych rachunków jako dowodu na to, że koszty te zostały faktycznie poniesione.

130. Zgodnie z art. 60 Regulaminu Trybunału, skarżący ma obowiązek przedstawić szczegółowe dane dotyczące wszystkich roszczeń, wraz z wszelkimi istotnymi dokumentami na ich potwierdzenie, w przeciwnym razie Trybunał może odrzucić roszczenie w całości lub w części. Odrzuca zatem roszczenie skarżącej dotyczące szkody majątkowej. Z drugiej strony, Trybunał przyznaje, że na skutek stwierdzonych naruszeń skarżąca doznała znacznego cierpienia. Dlatego też przyznaje skarżącej kwotę 10.000 EUR tytułem zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową.

B. Koszty i wydatki

131. Skarżąca domagała się również kwoty 89.660,42 EUR z tytułu kosztów i wydatków poniesionych przed sądami krajowymi (w tym kwoty 32.796,92 EUR, którą musiała zapłacić stronie przeciwnej z tytułu kosztów zastępstwa procesowego, oraz kwoty 56.863,50 EUR z tytułu własnego zastępstwa procesowego, a także kosztów sądowych), a także kwoty 20.000 EUR z tytułu kosztów zastępstwa procesowego, które poniosła w związku z postępowaniem przed Trybunałem.

132. Rząd wskazał, że skarżąca nie przedstawiła wyszczególnienia swoich roszczeń z tytułu kosztów i wydatków.

133. Uwzględniając art. 60 Regulaminu Trybunału (zob. par. 130 powyżej) i dokumenty będące w jego posiadaniu, Trybunał przyznaje skarżącej kwotę 32.796,92 EUR, którą musiała ona uiścić tytułem kosztów zastępstwa procesowego na rzecz strony przeciwnej w postępowaniu krajowym, ale oddala roszczenie o zwrot kosztów i wydatków poniesionych w postępowaniu krajowym z tytułu własnego zastępstwa procesowego, ponieważ skarżąca nie przedstawiła szczegółowych rachunków w tym zakresie. Ponadto Trybunał uważa za zasadne zasądzenie kwoty 5000 EUR tytułem kosztów postępowania przed Wielką Izbą. W związku z tym Trybunał zasądza na rzecz skarżącej łączną kwotę 37.796,92 EUR z tytułu kosztów i wydatków oraz oddala jej pozostałe roszczenia.

C. Odsetki za zwłokę

134. Trybunał uznaje za właściwe, by odsetki z tytułu niewypłacenia zasądzonych kwot zostały ustalone zgodnie ze stopą kredytu Europejskiego Banku Centralnego na koniec dnia plus trzy punkty procentowe.

Z TYCH PRZYCZYN TRYBUNAŁ

1. *Uznaje*, jednomyślnie, skargę za dopuszczalną;
2. *Uznaje*, jednomyślnie, że doszło do naruszenia art. 8 i art. 9 Konwencji w związku z brakiem wyważenia interesów skarżącej i interesu publicznego w odniesieniu do przeprowadzenia sekcji zwłok jej syna;
3. *Uznaje*, jednomyślnie, że doszło do naruszenia art. 8 Konwencji w związku z brakiem poinformowania skarżącej przez władze o sekcji zwłok jej syna;
4. *Uznaje*, stosunkiem pięciu głosów do dwóch, że nie ma potrzeby badania niniejszej skargi w świetle art. 13 Konwencji;

5. *Uznaje, jednomyślnie,*
- (a) że pozwane Państwo ma obowiązek wypłacić skarżącej, w terminie trzech miesięcy od dnia, kiedy wyrok stanie się ostateczny zgodnie z art. 44 ust. 2 Konwencji, następujące kwoty:
 - (i) 10.000 euro (dziesięć tysięcy euro), wraz z ewentualnymi podatkami, z tytułu poniesionej szkody niepieniężnej;
 - (ii) 37.796,92 euro (trzydzieści siedem tysięcy siedemset dziewięćdziesiąt sześć euro i dziewięćdziesiąt dwa centy), powiększone o wszelkie podatki, którymi skarżąca może zostać obciążona, z tytułu kosztów i wydatków;
 - (b) że od wygaśnięcia powyższego trzymiesięcznego terminu do momentu zapłaty płatne od tej sumy będą zwykłe odsetki obliczone według stopy procentowej Europejskiego Banku Centralnego na koniec dnia plus trzy punkty procentowe;
6. *Oddala, jednomyślnie, pozostałą część roszczenia skarżącej o dotyczącą słusznego zadośćuczynienia.*

Sporządzono w języku angielskim i obwieszczono na piśmie w dniu 20 lipca 2021 r., zgodnie z art. 77 ust. 2 i 3 Regulaminu Trybunału.

{strona_podpisów_2}

Ilse Freiwirth
Zastępczyni Kanclerza

Jonko Grozew
Przewodniczący

Zgodnie z art. 45 ust. 2 Konwencji i art. 74 ust. 2 Regulaminu Trybunału do wyroku załączono zdanie odrębne Sędziego P. Pastora Vilanovy, do którego przyłączył się Sędzia A. Harutyunyan.

Y.G.R.
I.F.

CZĘŚCIOWO ODREBNE ZDANIE
ZDANIE ODREBNE SĘDZIEGO P. PASTORA VILANOVY,
DO KTÓREGO
PRZYŁĄCZYŁ SIĘ SĘDZIA A. HARUTYUNYAN

1. Sprawa dotyczy wyrażonego ze względów religijnych sprzeciwu skarżącej wobec sekcji zwłok jej przedwcześnie urodzonego, a następnie zmarłego syna, co jej zdaniem stanowiło naruszenie praw przysługujących jej na mocy art. 8 i 9 Konwencji. Skarżąca podniosła ponadto zarzut naruszenia art. 8 Konwencji w tym względzie, że nie została poinformowana o zakresie sekcji zwłok i pobrania narządów jej syna w celu ich przechowywania. Dodatkowo przedstawiła zarzut naruszenia art. 13 w związku z art. 8 i 9, że nie przysługiwał jej jakikolwiek środek odwoławczy umożliwiający zaskarżenie przeprowadzenia sekcji zwłok *ex ante*.

2. Moje częściowo odrębne zdanie dotyczy jedynie punktu czwartego sentencji wyroku. Zdecydowana większość sędziów Izby uznała, że nie ma potrzeby badania skargi skarżącej na podstawie art. 13 Konwencji.

3. Powody odmowy rozpoznania skargi zostały przedstawione w par. 126 wyroku, w którym wyjaśniono, że ustalenia w odniesieniu do art. 8 i 9 czynią zbędnym rozważanie prawa do skutecznego środka odwoławczego, do którego skarżąca odniosła się w sposób jednoznaczny. Jest to zwyczajowe sformułowanie odmowy Trybunału sugerujące, że przedmiotowa skarga (w tym przypadku na podstawie art. 13) została już przeanalizowana na podstawie innego postanowienia Konwencji i że w związku z tym odrębna analiza nie jest konieczna. Moim zdaniem w niniejszej sprawie tak się nie stało, ponieważ ocena przedmiotowych praw materialnych nie obejmowała art. 13. Uważam, że zarzut dotyczący naruszenia art. 13 można było w pełni „oddzielić” od wcześniejszych ustaleń Izby w odniesieniu do art. 8 i 9 Konwencji. Potwierdza to fakt, że przy analizie tych dwóch przepisów kwestia braku skutecznego środka odwoławczego od wykonania sekcji zwłok po prostu nie zaistniała. W istocie Izba oparła swoje stwierdzenie naruszenia art. 8 i 9 na: (a) braku wyważenia przez władze krajowe konkurujących interesów publicznych i prywatnych (zob. par. 91 wyroku) oraz (b) nieudzielenia skarżącej wystarczających informacji na temat zakresu sekcji zwłok (zob. par. 120).

4. W celu uzasadnienia odmowy zbadania art. 13 Izba odwołuje się w szczególności do spraw *Elberte przeciwko Łotwie*, nr 61243/08, § 147, ETPCz 2015 r., oraz *Solska i Rybicka przeciwko Polsce*, nr 30491/17 i 31083/17, § 131, 20 września 2018 r. Pierwsza z przywołanych spraw dotyczyła możliwej wykładni prawa krajowego w sprawie dotyczącej bezprawnego pobrania tkanki ze zwłok. Logicznie rzecz biorąc, skarżąca nigdy nie miała możliwości wyrażenia sprzeciwu wobec tej czynności ze

względu na jej niejawny charakter. Moim zdaniem orzecznictwo to nie ma zastosowania.

Druga sprawa dotyczyła ekshumacji szczątków zmarłych osób w toku dochodzenia karnego i wbrew woli ich rodzin. Skarżące podnosiły między innymi zarzut niemożności zakwestionowania postanowienia wydanego przez prokuraturę. Trybunał stwierdził naruszenie art. 8 Konwencji na tej podstawie, że „prawo krajowe nie przewiduje mechanizmu kontroli proporcjonalności ograniczenia odpowiednich praw z art. 8 Konwencji w stosunku do osób zainteresowanych zaistniałego w wyniku postanowienia prokuratora” (§ 126). Trybunał uznał następnie, że nie jest konieczne odrębne badanie, czy w niniejszej sprawie doszło do naruszenia art. 13 (§ 131). W rezultacie Trybunał postanowił nie przeprowadzać analizy prawa skarżących do skutecznego środka odwoławczego, ponieważ zostało ono już uwzględnione przy naruszeniu ich prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego. Można łatwo wywnioskować, że inaczej niż niniejszej sprawie, Izba jednoznacznie skrytykowała brak istnienia środka zapobiegawczego w stosunku do nakazu prokuratury.

5. W niniejszej sprawie skarżąca jednoznacznie przedstawiła zarzut dotyczący braku w prawie krajowym możliwości zakwestionowania przeprowadzenia sekcji zwłok przed jej wykonaniem (zob. par. 121 wyroku). Nie ma wątpliwości, że zgodnie z obowiązującym prawem austriaccy lekarze mogą przeprowadzić sekcję zwłok bez zgody rodziny ze względów naukowych. Lekarze nie tylko mogą pominąć wyraźny sprzeciw rodziny, lecz także ich decyzje nie mogą być przedmiotem wcześniejszej kontroli przed sądem lub innym niezależnym organem krajowym. Nie jest to kwestia nieistotna, ponieważ stwierdzenie naruszenia przez Trybunał mogłoby wymagać od Austrii wprowadzenia do systemu prawnego środka prawnego (sądowego lub nie) przeciwko jednostronnym decyzjom lekarzy o przeprowadzeniu badania pośmiertnego w przypadkach tego rodzaju.

6. Fakty w tej sprawie nie budzą kontrowersji. Dziecko skarżącej zmarło kilka dni po urodzeniu z powodu rzadkiej, nieuleczalnej choroby (zespół suszonej śliwki). Personel medyczny Szpitala Powiatowego w Feldkirch (Austria) niezwłocznie poinformował rodziców o konieczności przeprowadzenia sekcji zwłok w interesie ich dzieci (zob. par. 7 i 9 wyroku). Rodzice kategorycznie odmówili, ponieważ taka operacja była sprzeczna z wyznawaną przez nich wiarą muzułmańską, która wymaga – dla celów pochówku – aby ciało zmarłego pozostało w stanie możliwie nienaruszonym (zob. par. przywołane powyżej). Pomimo tego wyraźnego sprzeciwu, lekarze przeprowadzili sekcję zwłok, usuwając z ciała dziecka praktycznie wszystkie narządy wewnętrzne, w tym narządy płciowe (zob. par. 12). Rodzice nie zostali oni poinformowani o zakresie przeprowadzonej sekcji zwłok (zob. par. 14). Co więcej, dopiero po upływie pewnego czasu, podczas ceremonii pogrzebowej w Turcji, zdali sobie sprawę z rzeczywistego zakresu sekcji zwłok. Wtedy odkryli, że ciało i głowa dziecka zostały rozcięte i ponownie

zszyte (zob. par. 16). Ponieważ wygląd ciała dziecka uniemożliwiał rozpoznanie jego płci (obrzędy pogrzebowe różnią się w zależności od płci zmarłego), pogrzeb odwołano (zob. par. 17). Późniejszy pozew o odszkodowanie złożony przez skarżącą przeciwko spółce będącej właścicielem szpitala został ostatecznie odrzucony przez sądy krajowe.

7. A zatem skarżącą przedstawiła Izbie kwestię następującą: czy brak środka zapobiegawczego w prawie austriackim jest sprzeczny z Konwencją. Większość członków Izby lakonicznie stwierdza, że takie rozwiązanie ustawodawcze *per se* nie stanowi problemu (zob. par. 84). Moim zdaniem to właśnie był główny powód decyzji o nierozpoznawaniu skargi na podstawie art. 13.

8. Z całym szacunkiem należnym większości, nie mogę zgodzić się z tym argumentem. Uważam bowiem, że taka konkluzja nie została należycie uzasadniona, a także, że jest ona sprzeczna z orzecznictwem Trybunału. Z orzecznictwa przytoczonego w samym wyroku (*Solska i Rybicka*, cyt. powyżej) wynikałyby bowiem inne wnioski. W przywołanej sprawie Trybunał w dużej mierze oparł stwierdzenie naruszenia art. 8 Konwencji na braku istnienia sądowego środka zapobiegawczego przeciwko nakazowi ekshumacji zwłok wydanemu przez prokuraturę. Po drugie, w wyroku w sprawie *Macready przeciwko Republice Czeskiej* (nr 4824/06 i 15512/08, §§ 47-48, 22 kwietnia 2010 r.), Trybunał uznał, że w „w szczególnych sprawach, w których mamy do czynienia ze specyficznymi zagadnieniami (...) zadośćuczynienie o charakterze czysto odszkodowawczym (...) nie wydaje się właściwe (przynajmniej samodzielnie) w celu naprawienia naruszeń zarzucanych w przedmiotowej sprawie (...) Istotnie, pozytywny obowiązek państw do podjęcia odpowiednich działań w celu zapewnienia poszanowania życia rodzinnego skarżących w rozumieniu art. 8 mógłby stać się iluzoryczny, gdyby skarżącym przysługiwał jedynie środek o charakterze odszkodowawczym, który mógłby prowadzić wyłącznie do przyznania *ex post* odszkodowania w formie pieniężnej (...)”. Trybunał zachował ostrożność, dodając: „Trybunał zauważa ponadto, że gdyby skarżący złożył skargę na podstawie art. 13, zastosowanie miałyby te same względy” (§ 51). Orzecznictwo to zostało potwierdzone, a nawet rozszerzone, w sprawie *Bergmann przeciwko Republice Czeskiej* (nr 8857/08, 27 października 2011 r., § 46): „Trybunał stwierdzał już, w sprawach dotyczących różnych sytuacji będących przedmiotem skargi na podstawie art. 8, że skargi, która mogłaby skutkować jedynie odszkodowaniem, nie można uznać za skuteczny środek prawny mający na celu zakończenie domniemanego naruszenia”; ustalenie to powtórzono w szeregu innych sprawach, przykładowo, *Kuppinger przeciwko Niemcom* (nr 62198/11, § 137, 15 stycznia 2015 r.): „Trybunał zauważył w tym względzie, że pozytywny obowiązek państwa do podjęcia odpowiednich środków w celu zapewnienia skarżącemu prawa do poszanowania życia rodzinnego może stać się iluzoryczny, jeżeli zainteresowanym stronom przysługuje jedynie środek o charakterze odszkodowawczym, który może

prorowadzić jedynie do zasądzenia *a posteriori* odszkodowania w formie pieniężnej (zob. *Macready, ibid.*)”.

9. Wspomniane sprawy dotyczyły art. 8, jednakże moim zdaniem orzecznictwo to można w pełni odnieść do innych praw materialnych, w tym praw gwarantowanych na mocy art. 9. Wszyscy wiemy, że środek odwoławczy wymagany na mocy art. 13 musi być „skuteczny”, zarówno pod względem praktycznym, jak i prawnym (zob. *İlhan przeciwko Turcji* [WI], nr 22277/93, § 97, ETPCz 2000-VII). Moim zdaniem dotyczy to w szczególności działania lub zaniechania, którego skutki są nieodwracalne, niemożliwe do naprawienia lub trudne do naprawienia, jak w sprawach dotyczących, między innymi, warunków pozbawienia wolności (zob. *Ramirez Sanchez przeciwko Francji* [WI], nr 59450/00, § 165, ETPCz 2006-IX, oraz *Ananyev i inni przeciwko Rosji*, nr 42525/07 i 60800/08, § 98, 10 stycznia 2012 r.), wydalenia cudzoziemców (zob. *De Souza Ribeiro przeciwko Francji* [WI], nr 22689/07, §§ 83 i 93, ETPCz 2012 r.) czy korzystania z prawa do zgromadzeń (zob. *Lashmankin i inni przeciwko Rosji*, nr 57818/09 i 14 pozostałych, § 345, 7 lutego 2017 r.). Wspólnym wątkiem przewijającym się przez wszystkie te wyroki jest wymóg istnienia środka odwoławczego umożliwiającego bezpośrednie naprawienie sytuacji, której dotyczy skarga, w celu uniknięcia katastrofalnych skutków *fait accompli*.

10. Odnosi się to w sposób oczywisty do sprawy rozpoznawanej przez Izbę. Tymczasem większość nie uznała tego aspektu za zasługujący na rozpoznanie co do meritum. Istotnie, wobec braku istnienia w prawie austriackim środka zapobiegawczego, ciało dziecka zostało całkowicie okaleczone, co definitywnie uniemożliwiło jego pochówek zgodnie z obrzędami religijnymi jego rodziny. Zadośćuczynienie nie było w stanie naprawić wyrządzonej szkody.

11. Pragnę podkreślić, że konwencja z Oviedo zapewnia prymat istoty ludzkiej nad interesem nauki (art. 2), a także wymaga od państw zapewnienia właściwej ochrony sądowej w celu zapobieżenia albo spowodowania niezwłocznego zaniechania bezprawnego naruszania godności istoty ludzkiej (art. 23). Nawet Trybunał przyznał, że ciało zmarłego zachowuje swoją godność (zob. *Magnitskiy i inni przeciwko Rosji*, nr 32631/09, § 281, 27 sierpnia 2019 r.).

12. To właśnie to niedopatrzenie o charakterze strukturalnym skłoniło mnie do głosowania przeciwko decyzji o nierozpoznawaniu skargi na podstawie art. 13 Konwencji. W związku z powyższym uważam, że niniejsza sprawa rodzi poważną kwestię spójności w orzecznictwie Trybunału, szczególnie w tym względzie, iż wydaje się, że utrwalony wyrok Wielkiej Izby w sprawie *Kudła przeciwko Polsce* [WI], nr 30210/96, § 159, ETPCz 2000-XI – w którym uznano, iż art. 13 zezwala państwu na wybór między środkami zapobiegawczymi a odszkodowawczymi – został zastąpiony nowszym orzecznictwem. Ponadto Trybunał już wcześniej jednoznacznie

WYROK w sprawie POLAT przeciwko AUSTRII – ZDANIE ODREBNE

wyrażał stanowisko na korzyść zapobiegania (zob. *Sürmeli przeciwko Niemcom* [WI], nr 75529/01, § 100, ETPCz 2006-VII).